

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА
БІОТЕХНОЛОГІЙ ІМ.С.З.ГЖИЦЬКОГО
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Освітній ступінь «Магістр»

на тему:

**ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ
ПІДПРИЄМСТВА ЗА РАХУНОК ЕФЕКТИВНОГО
ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ**

Виконав: студентка 2 курсу, гр. Ек-61

Спеціальності 051 «Економіка»
(шифр і назва)

ПЕТНЯК Тарас

Керівник: Колач С.М.
(Прізвище та ініціали)

Рецензент: _____
(Прізвище та ініціали)

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА
БІОТЕХНОЛОГІЙ ІМ.С.З.ГЖИЦЬКОГО
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ**

Освітній ступінь Магістр
Спеціальність 051 «Економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
економіки

(підпис)
Сиротюк Г. В.
(прізвище, ім'я, по батькові)

« » 2025року

З А В Д А Н Н Я
на кваліфікаційну роботу студенту
Пертняку Тарасу Миколайовичу

1. Тема роботи: «Формування конкурентних переваг підприємства за рахунок ефективного використання потенціалу»

керівник роботи: к.е.н., доц.Колач Світлана Михайлівна
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЛНУВМБ ім. С. З. Гжицького № 194-4 від 14 березня 2025 р.

2. Строк подання студентом роботи до «5» грудня 2025 року

3. Вихідні дані до роботи нормативно-законодавчі акти, літературні джерела, дані сільськогосподарських підприємств, статистична звітність.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

Вступ

Розділ 1. Теоретичні засади розвитку потенціалу виробництва

1.1. Сутність ресурсів виробництва як потенціалу підприємства

1.2. Структурна характеристика потенціалу підприємства та основні чинники формування його конкурентних переваг. 1

1.3. Особливості формування конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств

Розділ 2. Аналіз виробничо-господарського потенціалу суб'єкта господарювання

2.1. Загальна характеристика досліджуваного підприємства

2.2. Аналіз потенціалу підприємства

2.3. Аналіз ефективності діяльності підприємства

Розділ 3. Формування конкурентних переваг та ефективного використання потенціалу сільськогосподарських підприємств

3.1. Обґрунтування шляхів підвищення ресурсного потенціалу підприємства

3.2. Стратегія ресурсозабезпечення сільськогосподарських підприємств та шляхи підвищення їх конкурентоспроможності

3.3. Формування конкурентних переваг підприємства за рахунок ефективного використання потенціалу

Висновки і пропозиції

Список використаних джерел

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): рисунки.

таблиці, схеми

6. Дата видачі завдання 14 березня 2025 р

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи
1.	Отримання завдання. Вивчення рекомендованої літератури по темі КР. Написання аналітичного огляду. Вивчення об'єкту. Аналіз існуючого стану (складання програми; написання пояснювальної записки; підготовка картографічних матеріалів для КР).	березень-липень 2025 р.
2.	Розробка перспективного рішення та його обґрунтування (написання перспективної частини; виготовлення планової основи для основного варіанту роботи).	серпень-вересень 2025 р.
3.	Розробка та обґрунтування пропозицій щодо реалізації роботи. Написання економічної частини роботи; висновків і пропозицій з реалізації роботи; кінцеве редагування пояснювальної записки; оформлення кінцевого варіанту роботи та інших графічних матеріалів, які представляються до захисту в ЕК).	жовтень 2025 р
4.	Кінцеве оформлення кваліфікаційної роботи (здача пояснювальної записки керівнику КР; виправлення його зауважень; здача КР на рецензування; кінцеве оформлення ілюстративних матеріалів, таблиць).	листопад 2025 р.
5.	Підготовка до захисту в ЕК. Пробний захист на випускній кафедрі (написання доповіді й погодження її з керівником КР; виправлення зауважень у графічній частині).	грудень 2025 р.

Студент _____
(підпис)

Петняк Т.М.
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____
(підпис)

Колач С.М.
(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПОТЕНЦІАЛУ ВИРОБНИЦТВА.....	6
1.1. Сутність ресурсів виробництва як потенціалу підприємства	6
1.2. Структурна характеристика потенціалу підприємства та основні чинники формування його конкурентних переваг.....	18
1.3. Особливості формування конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств.....	29
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ.....	38
2.1. Загальна характеристика досліджуваного підприємства	38
2.2. Аналіз потенціалу підприємства.....	42
2.3 Аналіз ефективності діяльності підприємства	52
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ТА ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	66
3.1. Обґрунтування шляхів підвищення ресурсного потенціалу підприємства	66
3.2. Стратегія ресурсозабезпечення сільськогосподарських підприємств та шляхи підвищення їх конкурентоспроможності	78
3.3.Формування конкурентних переваг підприємства за рахунок ефективного використання потенціалу.....	98
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	112
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	115

УДК 005.332.4:658.261

Кваліфікаційна робота: 103 ст. текст. част., 12 рис., 15 табл., 81 літературне джерело.

Петняк Т.М. – Кваліфікаційна робота. Кафедра економіки. – Львів, Львівський НУВМБ, 2025.

Дослідження базується на теоретичних основах та аналізі можливостей формування конкурентних переваг підприємства за рахунок ефективного використання потенціалу, що визначається мірою окупності витрачених у процесі виробництва ресурсів та досягнутим при цьому рівнем задоволення потреб населення. Прибуток сільськогосподарських підприємств, їх рентабельність і успіх у конкурентній боротьбі значною мірою залежить від створення сприятливих умов праці, накопичення і впровадження високоефективних знарядь праці, прогресивних технологій, рівня механізації та автоматизації виробництва, організації й управління ним, тобто його потенціалу.

Ефективні механізми включають податкові пільги, грантові програми, пільгове кредитування та підтримку інформації для екологічних підприємств. Інвестування в сталий розвиток, підтримка малого та середнього бізнесу, розробка органічного землеробства та впровадження енергоефективних технологій були особливо важливими.

Ключові слова: інновації, ефективність, державна політика, конкурентоспроможність, сільськогосподарські підприємства.

АНОТАЦІЯ

Дослідження ґрунтується на теоретичних положеннях і аналізі можливостей формування конкурентних переваг підприємства шляхом раціонального використання його потенціалу, який визначається рівнем окупності ресурсів, задіяних у виробничому процесі, та ступенем задоволення потреб населення. Фінансові результати діяльності сільськогосподарських підприємств, їх рентабельність і конкурентоспроможність значною мірою зумовлені створенням належних умов праці, накопиченням і впровадженням високопродуктивних засобів праці, сучасних технологій, рівнем механізації й автоматизації виробництва, а також ефективністю організації та управління, що в сукупності формує їхній виробничий потенціал. Дієві інструменти підтримки охоплюють надання податкових пільг, реалізацію грантових програм, пільгове кредитування та інформаційне забезпечення екологічно орієнтованих підприємств. Особливе значення мають інвестиції у сталий розвиток, підтримка малого й середнього бізнесу, розвиток органічного землеробства та впровадження енергоощадних технологій.

Ключові слова: інновації, ефективність, державна політика, конкурентоспроможність, сільськогосподарські підприємства.

ANNOTATION

The study is based on theoretical principles and an analysis of opportunities for forming competitive advantages of an enterprise through the rational use of its potential, which is determined by the level of return on resources involved in the production process and the degree of satisfaction of population needs. The financial performance of agricultural enterprises, their profitability, and competitiveness largely depend on the creation of favorable working conditions, the accumulation and implementation of highly productive means of labor, modern technologies, the level of mechanization and automation of production, as well as

the effectiveness of organization and management, which together shape their production potential. Effective support instruments include tax incentives, the implementation of grant programs, preferential lending, and informational support for environmentally oriented enterprises. Of particular importance are investments in sustainable development, support for small and medium-sized businesses, the development of organic farming, and the introduction of energy-efficient technologies.

Keywords: innovations, efficiency, state policy, competitiveness, agricultural enterprises.

ВСТУП

Актуальність теми. Ефективність сільськогосподарського виробництва проявляється в досягненні максимально корисного кінцевого результату при мінімізації ресурсів, які дали цей результат. Економічна ефективність аграрного сектора визначається мірою окупності витрачених у процесі виробництва ресурсів та досягнутим при цьому рівнем задоволення потреб населення. Прибуток сільськогосподарських підприємств, їх рентабельність і успіх у конкурентній боротьбі значною мірою залежить від створення сприятливих умов праці, накопичення і впровадження високоефективних знарядь праці, прогресивних технологій, рівня механізації та автоматизації виробництва, організації й управління ним, тобто його потенціалу.

Дослідженням питань потенціалу підприємств займалося чимало вчених. Доцільно відзначити таких як В. Г. Андрійчук, М. І. Кісіль, П. Т. Саблук, Б. Й. Пасхавер, О. В. Ульянченко, В. В. Юрчишин, Б. О. Язлюк та ін.

Однак окремі аспекти організації й ефективності використання ресурсів виробництва як потенціалу висвітлені ще недостатньо. Актуальність зазначених проблем й обумовила вибір теми дипломної роботи, визначила її мету і завдання.

Мета й завдання дослідження. Метою дослідження є розгляд теоретичних і розробка практичних рекомендацій щодо вивчення ефективності використання потенціалу сільськогосподарських підприємств та особливості формування їх конкурентних переваг. Для досягнення даної мети в роботі визначені наступні завдання:

- узагальнити сутність потенціалу виробництва та його структури складові в сільському господарстві;
- провести класифікацію наявного потенціалу виробництва;
- визначити рівень забезпечення ресурсами виробництва сільськогосподарських підприємств та результати їх господарювання;
- провести аналіз потенціалу виробництва і його використання;

- проаналізувати ефективність використання ресурсів виробництва в сільському господарстві;
- сформулювати стратегічні напрями ресурсозабезпечення сільськогосподарських підприємств для формування їх конкурентних переваг;
- визначити напрями підвищення ефективності використання потенціалу виробництва в сільському господарстві.

Об'єктом дослідження є процеси організації забезпечення та ефективного використання потенціалу підприємства.

Предметом дослідження є теоретичні аспекти і методичні напрацювання ефективності використання виробничого потенціалу сільськогосподарським підприємством.

Методи дослідження. Теоретичну основу дослідження становлять положення сучасної економічної теорії, праці учених із проблем підвищення ефективності використання виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств. У процесі дослідження використані: діалектичний метод дослідження процесів і явищ у їх взаємозв'язку й розвитку, системно-структурний аналіз (у ході дослідження концептуальних засад, при систематизації методичних підходів щодо організації та використання виробничих ресурсів сільськогосподарських підприємств); методи групувального аналізу, порівняння.

Інформаційно-нормативною базою для дослідження послужили законодавчі акти України, публікації з питань підвищення ефективності використання потенціалу виробництва сільськогосподарських підприємств.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПОТЕНЦІАЛУ ВИРОБНИЦТВА

1.1. Сутність ресурсів виробництва як потенціалу підприємства

Поняття «потенціал» як економічну категорію в широкому розумінні почали активно застосовувати наприкінці 1970-х — на початку 1980-х років ХХ століття. У наукових працях, присвячених дослідженню теорії потенціалу, висвітлюється широкий спектр його різновидів: економічний, науково-технічний, виробничий, трудовий, інформаційний, природно-ресурсний. В останні десятиліття у науковій літературі дедалі частіше використовуються поняття підприємницького, інтелектуального, фінансового та інноваційного потенціалу [18, с. 17; 32; 43, с. 71].

Термін «потенціал» походить із латини (potential) і означає можливість, силу, енергію. Його трактують як сукупність ресурсів, запасів чи засобів, які можуть бути за потреби мобілізовані, приведені в дію та використані для досягнення певних цілей, виконання планів або вирішення завдань. Також потенціал розглядають як сукупність можливостей окремої особи, суспільства чи держави в певній сфері діяльності. Отже, у визначенні цієї категорії можна виокремити два підходи: потенціал як наявні ресурси та потенціал як можливість досягнення певного результату [30, с. 21]. Хоча ці два підходи на перший погляд виглядають самотійними, між ними простежується тісний взаємозв'язок. В обох випадках потенціал відображає можливість досягнення визначеного результату, що залежить від обсягу й ефективності використання наявних ресурсів. Це положення може бути основою для глибшого розкриття сутності різних видів потенціалу [45, с. 93].

Під потенціалом підприємства розуміють економічну категорію, яка поєднує кількісні параметри кожного виду ресурсів із їхніми потенційними можливостями. Його ефективність проявляється у процесі господарської

діяльності підприємства та забезпечується цілеспрямованим використанням наявних структурних елементів (ресурсів) суб'єктами господарювання [15; 46, с. 8].

Виробничий потенціал є однією з ключових складових економічного потенціалу. Під економічним потенціалом зазвичай розуміють здатність господарської системи освоювати та переробляти національні ресурси з метою задоволення суспільних потреб або як сукупність економічних можливостей, якими володіє суспільство і які можуть бути використані для

досягнення певних соціально-економічних цілей [66, с. 37]. На думку Олійник Т. І., економічний потенціал у загальному розумінні визначається чисельністю трудових ресурсів і рівнем їхньої кваліфікації, кількістю та якістю засобів виробництва, ступенем розвитку науки й техніки, а також наявністю природних ресурсів — тобто сукупністю елементів, що формують виробничі сили суспільства [58, с. 24]. Деякі дослідники пропонують оцінювати економічний потенціал через показники обсягу виробництва суспільного продукту та національного доходу. Таким чином, економічна міць держави визначається рівнем розвитку продуктивних сил, масштабами промислового та сільськогосподарського виробництва, обсягами створеного національного доходу. Тому поняття «економічний потенціал» доцільно застосовувати щодо суспільства або певної соціально-економічної системи як єдності виробничих сил і виробничих відносин. На відміну від економічного потенціалу, який формується як у виробничій, так і у невиробничій сферах, виробничий потенціал охоплює лише матеріальну сферу економіки, виступаючи її невід'ємною частиною [51, с. 5]. Його рівень залежить від кількості, якості та збалансованості виробничих ресурсів, що забезпечують досягнення певних результатів. Одним із показників виробничого потенціалу може бути виробнича потужність, яка відображає нормативні можливості підприємства щодо випуску конкретного виду продукції [60, с. 63]. Таким чином, виробничий потенціал як економічна категорія відображає можливості господарської системи у сфері виробництва певного асортименту продукції, що визначаються її ресурсним забезпеченням. Його доцільно розглядати як сукупність ресурсів, кількісних і якісних характеристик, а також їхньої раціональної структури та вміння ефективно використовувати. Саме ці чинники формують виробничу й комерційну спроможність підприємства, з урахуванням територіальних особливостей, природних умов і виробничих традицій, що безпосередньо впливають на результати діяльності суб'єкта господарювання [61, с. 58]. Серед науковців немає єдиного підходу до визначення змісту виробничого потенціалу. З позицій ресурсного підходу

його елементами слід вважати всі ресурси, що сформувалися в межах виробничої ланки та певним чином пов'язані з функціонуванням і розвитком підприємства. Визначення найважливіших із них є складним завданням, про що свідчить різноманіття підходів до структури потенціалу. Основна складність аналізу полягає в тому, що всі елементи потенціалу діють одночасно й у взаємозв'язку, утворюючи цілісну систему, яка і становить сутність виробничого потенціалу [52, с. 10–11].

Виробничий потенціал сільського господарства розглядається як сукупність земельних, матеріальних і трудових ресурсів, що використовуються у процесі створення сільськогосподарської продукції [54, с. 20]. Ці ресурси є матеріальною основою виробництва та можуть комбінуватися у різних варіаціях. Вони становлять витратну частину виробничого процесу й визначають, які результати можуть бути досягнуті в його межах. Тому окремі ресурси або їх сукупність утворюють саме ресурсний потенціал. При цьому один і той самий ресурс може брати участь у різних виробничих процесах, забезпечуючи різні кінцеві результати [17, с. 26]. Виходячи з цього, поняття «виробничий потенціал» і «ресурсний потенціал» не є тотожними. Ресурсний потенціал виступає основою формування виробничого потенціалу, оскільки забезпечує вихідні умови для виробництва. Таким чином, ресурсний потенціал залежить від наявності, якості, структури, стану й поєднання виробничих ресурсів, а також від умов їх використання. У межах ресурсного потенціалу ресурси відображають витратну сторону виробничого процесу, тоді як виробничий потенціал характеризує його результативність. Отже, ресурсний потенціал можна визначити як сукупну інтегровану продуктивність природних, промислових і трудових ресурсів, що вимірюється через показники випуску валової або товарної продукції з одиниці площі чи інших ресурсних баз. Ресурсний потенціал кожного господарюючого суб'єкта є унікальним, оскільки поєднання ресурсів і ефективність їх використання залежать від рівня менеджменту. Саме тому навіть за однакових вихідних умов результати

діяльності можуть суттєво відрізнятися. Базою як виробничого, так і економічного потенціалу є ресурсний потенціал. Ресурсний потенціал аграрного підприємства визначається обсягом, якістю та структурою природних, матеріальних і трудових ресурсів. Порушення збалансованості між цими характеристиками призводить до зниження ефективності сільськогосподарського виробництва, тому важливим завданням є постійне регулювання та оптимізація складових ресурсного потенціалу.

У структурі ресурсного потенціалу сільськогосподарського виробництва виділяють три основні групи ресурсів — соціальну, виробничу та природну [72, с. 44]:

- Соціальна складова охоплює трудові ресурси, управлінський апарат, колективи працівників і їх здатність ефективно використовувати наявні ресурси.
- Виробнича складова представлена основними й оборотними засобами, матеріально-технічними та фінансовими ресурсами.
- Природна складова визначається земельними ресурсами й кліматичними умовами, сприятливими для аграрного виробництва.

Як зазначає В. М. Якубів, до складу виробничих ресурсів входять земельні, трудові, матеріальні та фінансові ресурси, які в сукупності формують систему взаємопов'язаних елементів продуктивних сил, тобто загальні виробничі ресурси [82, с. 112]. Значення ресурсів проявляється безпосередньо в процесі виробництва та визначається їхнім впливом на кінцеві результати діяльності. Ресурсні потенціали окремих господарських суб'єктів ніколи не дають однакових результатів, оскільки кожен із них є унікальним поєднанням наявних ресурсів, ефективність використання яких залежить від рівня менеджменту. Саме ресурсний потенціал виступає фундаментом як виробничого, так і економічного потенціалу. В сучасних складних умовах розвитку сільського господарства ефективність функціонування аграрних підприємств значною мірою залежить не лише від

нарощування ресурсного потенціалу, а й від уміння раціонально його використовувати. Виробничі ресурси як фактори виробництва є основними елементами продуктивних сил. Вони становлять систему живої та уречевленої праці, що взаємодіє з природними силами і ресурсами, забезпечуючи основу суспільного виробництва. При цьому продуктивні сили не є простою сукупністю елементів — вони утворюють цілісну систему, в якій усі складові перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємодії. Ступінь значущості окремих елементів виробничого потенціалу є динамічною величиною — вона змінюється із залученням нових факторів у виробництво, підвищенням їх якості, зміною пропорцій між ними, а також при переході економіки на новий етап розвитку. Поділ потенціалу на три основні компоненти не можна вважати вичерпним, оскільки з розвитком продуктивних сил природно з'являються нові елементи, що відображають нові співвідношення ресурсів і факторів виробництва (рис. 1.1.) [72, с. 113]. До складу виробничих ресурсів аграрних підприємств необхідно також віднести фінансові ресурси. В умовах ринкової економіки головним рушійним чинником виробничого процесу виступає економічний інтерес його учасників. Тому в цілому ресурсний потенціал можна розглядати як комплексну сукупність земельних, матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, а також економічного інтересу, які разом утворюють об'єктивну основу для здійснення ефективної аграрної діяльності. Рис.1.1.

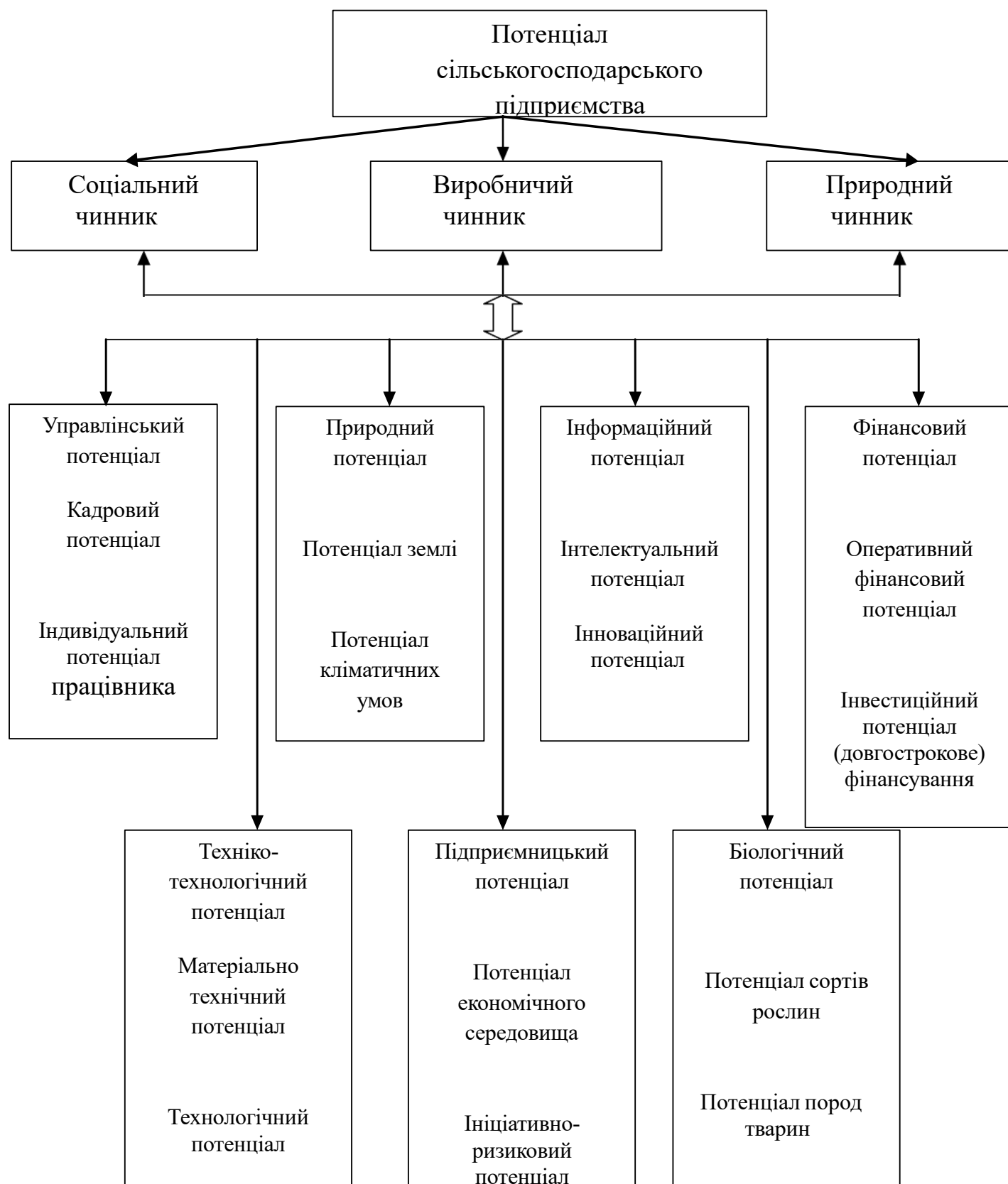

Рис. 1.1 Структура потенціалу аграрного підприємства.

Сформовано на основі [7-15].

За своїм матеріально-речовим змістом виробничі ресурси поділяються на особисті та матеріальні.

До особистих належать трудові ресурси, які є головним чинником виробничого процесу та становлять основу формування продуктивних сил суспільства (рис. 1.2)

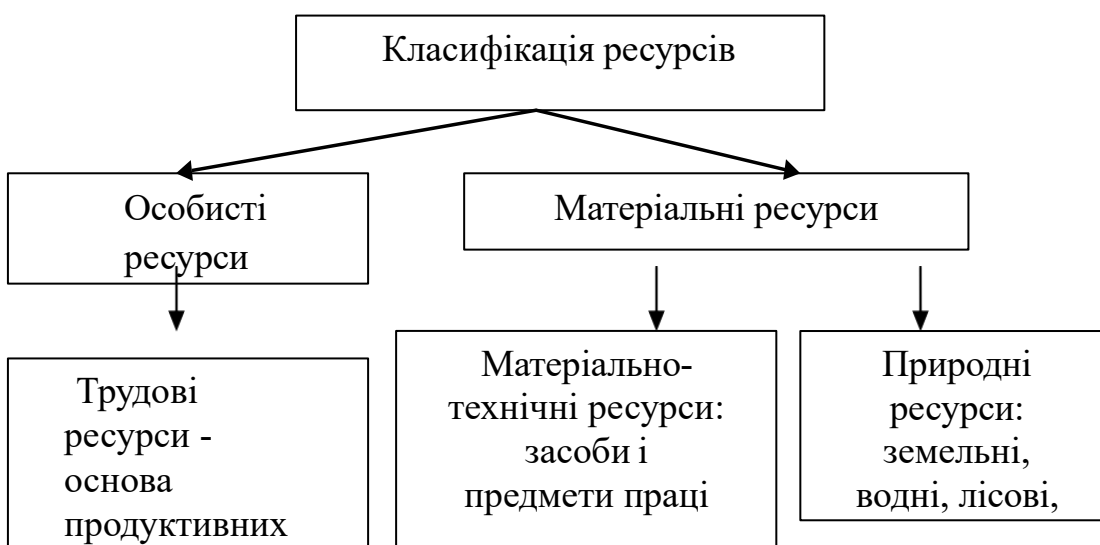

Рис. 1.2. Класифікація ресурсів за натурально-речовим складом.
Сформовано на основі [12-17].

Матеріальні ресурси — це сукупність природних (земельних, водних, лісових) і створених працею людини матеріально-технічних ресурсів, до яких належать засоби та предмети праці. Вони є речовими елементами виробничого процесу й утворюють основу для створення матеріальних благ [57, с. 64].

Спільною рисою всіх виробничих ресурсів є їх продуктивний характер споживання. До моменту залучення у виробничий процес вони існують окремо, не пов'язані між собою. Однак, вступаючи у процес праці, який охоплює не лише взаємодію людини з природою, а й соціально-економічні відносини між учасниками виробництва, ресурси функціонують у комплексі, взаємодіючи й доповнюючи одне одного. При цьому кожен вид ресурсу

виконує власну функціональну роль у створенні споживної вартості [33, с. 69].

Перелічені ресурси — земля, праця, основні та оборотні засоби виробництва — належать до об'єктивних факторів виробництва. Водночас у сучасній економічній науці дедалі більше уваги приділяється суб'єктивним факторам, до яких відносять уміння ефективно організовувати виробництво, управляти ресурсами, застосовувати знання, інновації та досвід у процесі господарської діяльності. Як підкреслює В. М. Бесенюк, «успіх підприємницької діяльності значною мірою залежить від правильно обраної стратегії управління потенціалом підприємства та підвищення його конкурентоспроможності» [11, с. 163].

Будь-яке матеріальне виробництво, зокрема й сільськогосподарське, базується на використанні певних економічних ресурсів або факторів виробництва, що становлять його вихідну основу. Йдеться про природні, людські та створені людиною ресурси — засоби виробництва, які беруть участь у створенні товарів і послуг. Обсяги виробництва та його результати безпосередньо залежать від обсягу, структури та ефективності використання цих ресурсів. До них належать матеріальні та фінансові засоби, різноманітні запаси й цінності, а також потенційні можливості їх застосування. Оскільки ці ресурси різняться за своєю природою, походженням і функціями, виникає потреба в їх чіткій систематизації та класифікації.

Існує значна кількість підходів до класифікації ресурсів, однак у більшості економічних досліджень вони систематизуються за низкою основних ознак:

1. За натурально-речовим складом — розрізняють земельні, трудові, матеріальні та фінансові ресурси.
2. За походженням — ресурси поділяються на природні та економічні (які є результатом попередніх циклів виробництва).

3. За відношенням до виробництва — виділяють функціонуючі (використовувані у виробництві) та потенційні (резервні) ресурси.
4. За характером використання — виробничі та невиробничі ресурси.
5. За функціональною роллю у виробничому процесі — трудові ресурси, предмети праці та засоби праці.
6. За способом перенесення вартості на створений продукт —
 - ✓ ті, що повністю переносять свою вартість (оборотні ресурси);
 - ✓ ті, що частково переносять вартість (основні ресурси);
 - ✓ ті, що не впливають безпосередньо на вартість продукції (природні та невиробничі ресурси) [54, с. 727–729].

Земельні ресурси — це площі сільськогосподарських угідь, що використовуються в процесі виробництва для вирощування культур і ведення господарської діяльності.

Трудові ресурси становлять працездатне населення, яке має необхідні фізичні, інтелектуальні та професійні якості, знання і навички, потрібні для ефективної роботи в аграрному секторі.

Матеріальні ресурси — це засоби виробництва та матеріально-речові умови, без яких неможливе здійснення виробничого процесу, тобто все те, що забезпечує функціонування та розвиток виробництва (рис. 1.3).

Засоби виробництва поділяються на предмети праці та засоби праці. Предмети праці — це матеріальні елементи продуктивних сил, на які безпосередньо спрямована людська діяльність. Вони беруть участь лише в одному виробничому циклі, повністю споживаються в процесі праці й повністю переносять свою вартість на готовий продукт. Засоби праці, у свою чергу, — це матеріальні елементи, які забезпечують умови для здійснення виробничого процесу та виступають посередниками між людиною і природою в процесі створення матеріальних благ.

Фінансові ресурси — це власні кошти підприємств, а також фінансово-кредитні й бюджетні засоби, що спрямовуються на забезпечення виробництва сільськогосподарської продукції.

Природні ресурси охоплюють земельні, водні, лісові, мінеральні ресурси, енергетичні ресурси (сонячну, вітрову, припливну енергію, тепло надр тощо), а також ресурси тваринного й рослинного світу.

Економічні ресурси включають матеріальні, фінансові та трудові ресурси, тобто результати попередніх етапів виробництва, які знову залучаються в господарський оборот.

Функціонуючі ресурси — це ті, що вже використовуються у виробничому процесі або готові до застосування. Потенційні ресурси, навпаки, поки не залучені до виробництва, однак можуть бути використані в майбутньому.

Виробничі ресурси утворюють систему взаємопов'язаних елементів продуктивних сил, які функціонують у процесі створення сільськогосподарської продукції. Невиробничі ресурси використовуються (або можуть бути використані) у невинробничій сфері [54, с. 54].

Таким чином, наявність ресурсів є передумовою будь-якої матеріальної діяльності, зокрема й у сільському господарстві. Забезпеченість підприємства виробничими ресурсами визначає його потенційні можливості, а їх раціональне поєднання та ефективне використання забезпечують оптимальні результати за мінімальних витрат праці. Зазвичай виділяють чотири основні види виробничих ресурсів: природні, трудові, матеріальні та фінансові. Проте для ефективного управління, моделювання виробничих процесів і планування результатів діяльності доцільно проводити більш детальне розмежування цих ресурсів. З урахуванням специфіки аграрного виробництва пропонується класифікація виробничих ресурсів за характером їхнього впливу на кінцевий результат, що передбачає три основні класи:

- матеріально-речовинні ресурси, які безпосередньо перетворюються на складові частини кінцевої продукції (урожай с-г культур, або тваринницьку продукцію);
- фінансові ресурси;
- трудові ресурси.

До матеріально-речовинних належать природні ресурси (елементи родючості ґрунтів, кліматичні фактори тощо), а також основні й оборотні засоби (добрива, меліоративні споруди тощо). Вони є активними складниками виробництва, оскільки без їх участі неможливе існування та розвиток рослин — усі ці елементи рівнозначні й взаємозамінити їх не можна.

Фінансові ресурси відіграють ключову роль у забезпеченні виробничого процесу — вони дозволяють розширювати ресурсний потенціал підприємства, покращувати його структуру, оптимізувати використання наявних ресурсів і підвищувати загальну ефективність діяльності.

Трудові ресурси становлять основу продуктивних сил і включають працездатне населення, яке має необхідні фізичні, інтелектуальні та професійні характеристики для роботи в аграрному секторі. Саме вони забезпечують функціонування всіх інших видів ресурсів і створюють нову вартість у процесі виробництва, тобто виступають його головним суб'єктом [34, с. 14].

Виробничі ресурси, виступаючи базовими факторами матеріального виробництва, тісно пов'язані з такими поняттями, як продуктивні сили, ресурсний потенціал, виробничий потенціал та економічний потенціал. Хоч ці терміни взаємопов'язані, між ними існують певні відмінності.

Продуктивні сили є фундаментом будь-якої економічної системи, адже саме вони забезпечують перетворення природних ресурсів у матеріальні та духовні блага, задовольняючи потреби суспільства. Оскільки виробничі ресурси складають основу продуктивних сил, вони

розглядаються як система живої та уречевленої праці, що взаємодіє з силами природи. Тому виробничі ресурси доцільно вивчати як цілісну систему, у якій усі елементи перебувають у тісному взаємозв'язку, взаємодії та спільно впливають на кінцеві результати аграрного виробництва. Для забезпечення ефективного функціонування аграрного виробництва необхідно підтримувати органічну єдність усіх видів виробничих ресурсів.

1.2. Структурна характеристика потенціалу підприємства та основні чинники формування його конкурентних переваг

Сучасна теорія ресурсного потенціалу виокремлює п'ять основних видів ресурсів: трудові, природні, матеріальні, фінансові та інформаційні. Однак останні два, попри їх значну роль, доцільно розглядати як допоміжні, адже вони впливають на створення продукції опосередковано — через підвищення ефективності використання землі, живої та уречевленої праці. Тому ресурсний потенціал сільськогосподарського виробництва доцільно визначати за класичною тріадою — органічною єдністю землі, праці та виробничих засобів [28, с. 45].

З позицій ресурсного підходу, складовими виробничого потенціалу сільського господарства є земля, трудові ресурси, основні та оборотні засоби виробництва. У сукупності вони формують аграрний ресурсний потенціал підприємства, який у першу чергу залежить від їх загальної кількості у натуральному вираженні. Без достатніх виробничих площ, техніки, обладнання, будівель, добрив, поголів'я тварин і кормів, а також без необхідної кількості працівників господарство не може ефективно функціонувати. Таким чином, кількість і структура виробничих ресурсів безпосередньо впливають на результати господарської діяльності. Для визначення цього впливу слід здійснювати економічний аналіз ефективності використання як усього потенціалу, так і його окремих елементів. Це дозволить виявити недоліки, визначити резерви підвищення продуктивності

землі, праці й технічних засобів, а також сформулювати пропозиції щодо їх раціонального використання [13, с. 58].

Починати аналіз виробничих ресурсів слід із землі, оскільки саме підвищення її родючості й урожайності сільськогосподарських культур є основою зростання ефективності будь-якого аграрного підприємства.

Як засіб виробництва, земля має низку особливостей. Вона є природним об'єктом і лише в процесі виробничої діяльності перетворюється на засіб виробництва. На відміну від інших засобів, земля не є результатом людської праці. Її обмежена площа, неможливість переміщення чи заміни іншими ресурсами потребують особливого підходу до землекористування — раціональної організації території, землевпорядкування, охорони та збереження ґрунтів для майбутніх поколінь [6, с. 18].

Земля вважається найціннішим природним ресурсом України, адже українські чорноземи — одні з найродючіших у світі. На території країни зосереджено приблизно 8,4 % світових запасів чорноземів, що є важливим національним надбанням. Проте сучасний стан використання земельних ресурсів викликає занепокоєння: порушення науково обґрунтованих систем землеробства, виснаження ґрунтів, надмірна розораність територій і короткострокові договори оренди спричинили зниження природної родючості.

Безгосподарне використання землі посилює ерозійні процеси: нині 32,8 % орних земель зазнали водної, а 54,2 % — вітрової ерозії. Особливо вразливими є схилі ділянки, на яких розташовано понад третину всієї ріллі країни [22, с. 77].

Земельний фонд України охоплює всю територію держави незалежно від її призначення чи способу використання. Раціональна структура земельного фонду є запорукою ефективності сільськогосподарського виробництва: чим вищий рівень упорядкованості, тим менше площ необхідно для обробітку. Водночас у процесі економічного розвитку спостерігаються структурні зміни: скорочується площа

сільськогосподарських угідь, тоді як збільшується частка лісів, водойм, забудованих та малопродуктивних земель [27, с. 78].

Земельні ресурси — це частина земельного фонду, що залучена до суспільного виробництва. На відміну від інших засобів виробництва, земля не зношується і не вибуває з обігу, а навпаки, за умови правильного використання підвищує свою родючість. Саме родючість є головною властивістю землі, адже вона визначає рівень урожайності культур і продуктивність аграрного виробництва. Завдяки цій властивості земля розглядається як ключовий продуктивний ресурс (рис. 1.3.) [44, с. 125].

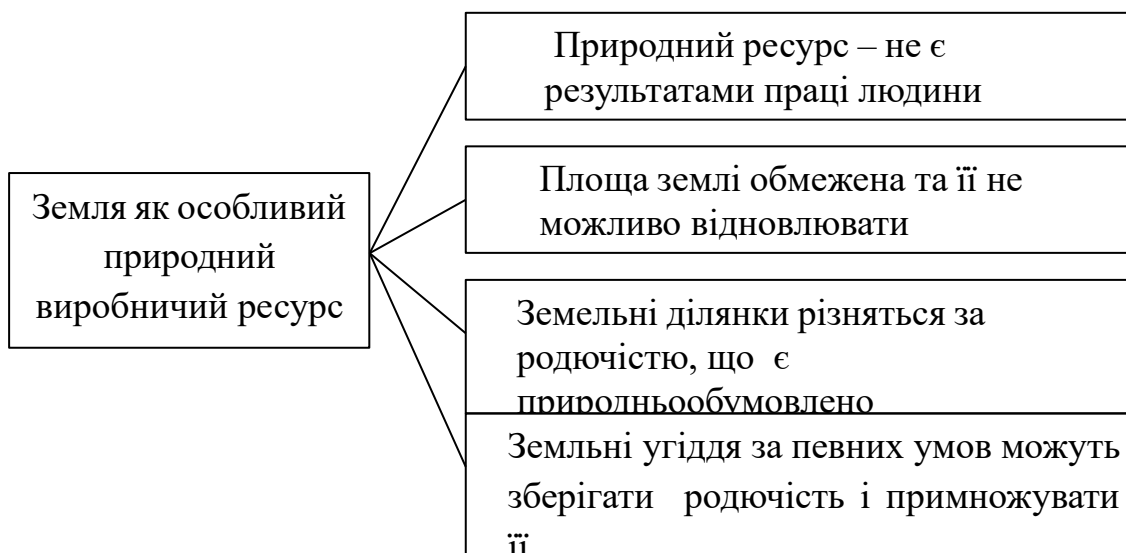

Рис. 1.3. Земля як особливий ресурс і засіб виробництва

Розглядаючи родючість ґрунту як економічну категорію, слід розрізняти поняття «продуктивна сила землі» та «продуктивна сила ґрунту». Перше поняття відповідає природній родючості, яка зумовлюється структурою ґрунту, запасом поживних речовин, вологою та фізико-хімічними властивостями. Друге ж характеризує економічну родючість, що є результатом взаємодії природних і суспільних факторів, і проявляється у

показниках урожайності, собівартості та валового виходу продукції [33, с. 68].

Постійне підвищення родючості ґрунтів — основна умова зростання продуктивності землеробства. Тому сучасні досягнення ґрунтознавства, агрохімії, агротехніки, меліорації та рослинництва мають бути спрямовані на створення науково обґрунтованих, ґрунтовідновлювальних і екологічно стійких систем землеробства, адаптованих до природно-кліматичних зон України. Такі системи повинні забезпечувати відновлення і підвищення родючості ґрунтів [76, с. 9].

Ефективність використання земельних ресурсів у сільському господарстві оцінюється низкою показників, серед яких:

- виробництво валової продукції (загалом, а також окремо по рослинництву й тваринництву) з розрахунку на одиницю земельної площі;
- урожайність культур з одиниці посівної площі;
- вихід продукції тваринництва та птахівництва з одиниці відповідної площі.

Ефективне землекористування передбачає отримання максимальної кількості продукції з мінімальними витратами на одиницю площі [26, с. 19].

Для забезпечення економічної ефективності використання земель України першочерговим завданням є підтримання бездефіцитного, а згодом — позитивного балансу гумусу. Це сприятиме збереженню та поліпшенню фізичних, фізико-хімічних і агрохімічних властивостей ґрунтів [19, с. 135].

Сьогодні продуктивність українських земель залишається нижчою порівняно з розвиненими країнами, що негативно впливає на продовольчу безпеку. Спостерігається виснаження ґрунтів, зниження віддачі з гектара, зношення основних фондів, старіння техніки та втрата генетичного

потенціалу у рослинництві й тваринництві. Якщо раніше науковці говорили про стабілізацію та нарощування запасів гумусу, то нині першочерговим завданням є уповільнення темпів його зменшення, адже від цього безпосередньо залежить продуктивність аграрного виробництва.

Важливою складовою ресурсного потенціалу сільського господарства є населення і його трудові ресурси. Вони становлять основу продуктивних сил суспільства, адже саме праця людей є головним фактором створення матеріальних благ. Матеріальні ресурси виступають лише базою, тоді як трудові ресурси — активним елементом, що забезпечує рух виробництва [41, с. 20].

Праця є формою взаємодії людини з природою, завдяки якій відбувається перетворення природних ресурсів на матеріальні цінності. Таким чином, трудові ресурси — це частина населення, яка має фізичні, інтелектуальні та професійні можливості для участі у суспільно корисній праці. Їх кількість, структура, розміщення, статеві-віковий склад визначають рівень забезпеченості працею в економіці [15, с. 73].

У сільському господарстві трудові ресурси охоплюють працездатне населення, зайняте у виробництві — чоловіків віком 16–60 років і жінок 16–55 років, а також підлітків 12–16 років і осіб пенсійного віку, які працюють за договором [58, с. 144].

Поняття «трудові ресурси» є ширшим, ніж «робоча сила». Остання відображає здатність людини до праці, яка реалізується у процесі виробництва. Людина є носієм робочої сили, тому її неможливо відокремити від індивіда. Відтворення робочої сили включає забезпечення життєвих потреб працівника, витрати на освіту, підготовку, підвищення кваліфікації, що формує економічний зміст трудових ресурсів [38, с. 44].

Однак сьогодні демографічна ситуація в сільській місцевості ускладнюється: скорочується чисельність працюючих, збільшується частка осіб похилого віку, зменшується кількість молоді. Це призводить до зростання навантаження на працездатне населення, яке змушене утримувати

дедалі більшу кількість непрацездатних осіб. Така ситуація потребує підвищення продуктивності праці, модернізації виробництва та підвищення ефективності використання трудових ресурсів [34, с. 13].

Продуктивність праці визначається сукупністю факторів — якості, кількості та інтенсивності праці, рівнем розвитку продуктивних сил, рівнем механізації й організації виробництва. Вона безпосередньо залежить від трудової активності працівників, їх мотивації та умов праці, що в кінцевому підсумку визначає ефективність господарської діяльності аграрного підприємства.

Мірилом продуктивності праці виступає обсяг виготовленої продукції (у натуральному або вартісному вираженні) та робочий час, витрачений на її виробництво. Узагальнюючим показником продуктивності праці вважають вихід валової продукції у грошовому виразі в розрахунку на одного середньорічного працівника, зайнятого в сільськогосподарському виробництві [49, с. 148].

Використання трудових ресурсів у сільському господарстві має низку специфічних особливостей, що зумовлені технологічними процесами, природно-кліматичними умовами, рівнем технічного оснащення виробництва та необхідністю ведення працівниками особистих підсобних господарств. Найхарактернішою рисою аграрної праці є сезонність. У сільському господарстві виробничий цикл не збігається з робочим періодом, що спричиняє нерівномірне використання трудових ресурсів протягом року. Це особливо відчутно у рослинництві, де потреба в робочій силі різко зростає під час посівних і збиральних робіт. Натомість у тваринництві трудові ресурси задіяні більш рівномірно, адже робота тут триває протягом року, хоч і з різною інтенсивністю.

У процесі функціонування земельних, трудових і фондових ресурсів (основних і оборотних) вирішальне значення має жива праця, яка виконує творчу функцію. Саме праця людини створює нову вартість і є єдиним джерелом формування національного доходу — головного показника

економічного розвитку, що визначає рівень добробуту населення та можливості розширеного відтворення.

Разом із тим ефективність виробництва значною мірою залежить від ступеня використання виробничих фондів. Термін «*фонди*» походить від латинського слова *fundus* — «основа», що цілком відповідає їх економічному змісту: вони становлять матеріальну основу виробничої діяльності підприємства. Без наявності засобів виробництва жодне підприємство не може здійснювати свою діяльність.

У процесі виробництва відбувається поєднання робочої сили із засобами виробництва, які складаються з засобів праці та предметів праці. У вартісному вираженні вони формують виробничі фонди (засоби) підприємства, що поділяються на основні та оборотні (рис. 1.4) [22, с. 77].

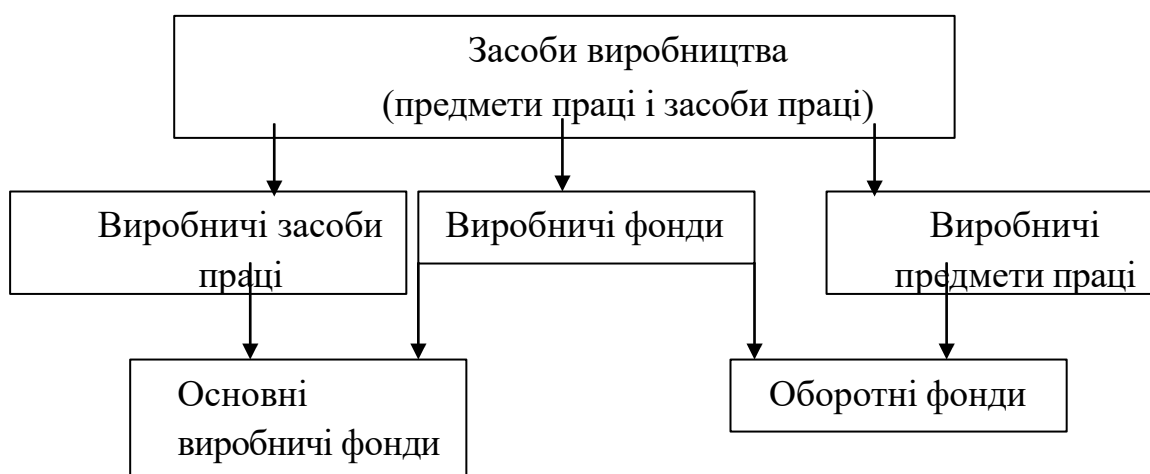

Рис. 1.4. Склад і взаємозв'язок засобів виробництва та виробничих фондів

У сільському господарстві використовуються засоби виробництва, які за характером і тривалістю участі у виробничому процесі поділяються на основні та оборотні.

Основні засоби виробництва беруть участь у процесі виробництва протягом багатьох циклів, зберігаючи при цьому свою натуральну форму та

поступово переносючи свою вартість на виготовлену продукцію в міру зношування. До них належать:

- будівлі та споруди;
- машини й обладнання (зокрема трактори, комбайни, силові машини);
- транспортні засоби;
- виробничий та господарський інвентар;
- робоча і продуктивна худоба;
- багаторічні насадження.

Натомість оборотні засоби — це предмети праці, які одноразово беруть участь у виробничому циклі, тобто повністю переносять свою вартість на вироблену продукцію. До них належать насіння, корми, мінеральні добрива, паливо, мастильні матеріали, запасні частини, молодняк тварин на відгодівлі тощо [15].

Основні фонди — це економічна форма сукупності матеріальних цінностей, що функціонують у виробництві впродовж тривалого періоду. Вони є матеріальною базою розвитку продуктивних сил, визначають рівень технічного прогресу, організацію виробничих процесів і загальну ефективність господарювання.

Залежно від призначення основні фонди поділяють на:

- виробничі — безпосередньо задіяні у виробництві, переробці й реалізації продукції;
- невиробничі — не беруть безпосередньої участі у виробничому процесі (житлові будинки, школи, лікарні, дитячі заклади тощо) [17, с. 29].

Основні виробничі фонди — це засоби праці, що протягом тривалого періоду беруть участь у виробництві, не змінюючи своєї фізичної форми і поступово переносючи свою вартість на готову продукцію. Невиробничі фонди, своєю чергою, безпосередньо не впливають на процес створення продукції [18, с. 202].

Ефективність використання основних фондів визначається низкою показників. Зокрема, використовують обсяг виробленої продукції в розрахунку на 1 гектар сільськогосподарських угідь або на 100–1000 грн вартості основних виробничих фондів. Такий показник характеризує фондівіддачу, що свідчить про рівень віддачі основних засобів у виробничому процесі.

Разом з тим, функціонування основних фондів і підвищення ефективності виробництва неможливі без оборотних засобів, які забезпечують безперервність виробничого процесу. За своїм змістом вони представляють частину авансованих коштів, спрямованих на відтворення предметів праці та оплату праці робітників. На відміну від основних засобів, оборотні фонди повністю споживаються за один виробничий цикл і переносять усю свою вартість на новостворений продукт [19, с. 135].

Для забезпечення безперервності виробництва підприємства повинні мати певний обсяг оборотних фондів і фондів обігу, які включають витрати на:

- насіння, посадковий матеріал, добрива, пестициди, комбікорми;
- паливно-мастильні матеріали, запасні частини, електроенергію тощо.

Структура оборотних фондів залежить від спеціалізації господарства, біологічних особливостей виробництва, а також сезонності. Вони поділяються на:

- нормовані оборотні кошти (виробничі запаси, незавершене виробництво);
- ненормовані оборотні кошти (готова продукція, кошти на рахунках, дебіторська заборгованість тощо).

Для ефективного функціонування підприємства важливо правильно визначити потребу в оборотних коштах і створити раціональні запаси. Недостатня забезпеченість матеріальними ресурсами (наприклад, кормами чи паливом) може призвести до дезорганізації виробничого процесу.

З огляду на сезонний характер сільськогосподарського виробництва, господарства повинні створювати сезонні запаси для виконання посівних,

ремонтних і збиральних робіт. У такі періоди підприємства часто залучають банківські кредити, що зумовлює поділ оборотних коштів на власні та позичкові.

Крім предметів праці, до складу оборотних засобів входить також частина засобів праці, зокрема малоцінний інвентар і предмети, що швидко зношуються.

За характером використання оборотні засоби поділяються на:

- ті, що споживаються безперервно (наприклад, корми, паливо);
- ті, що використовуються періодично, у певні етапи виробництва (насіння, добрива тощо).

Залежно від технологічних характеристик, оборотні засоби поділяються на предмети праці промислового виробництва та предмети праці власного виробництва.

Оборотні фонди функціонують у всіх галузях сільськогосподарського виробництва.

- У рослинництві вони охоплюють предмети праці, що використовуються безпосередньо в землеробстві (насіння, мінеральні й органічні добрива, засоби захисту рослин), а також матеріали, спільні для кількох галузей (пальне, мастила, запасні частини, тара, дрібний інвентар тощо).
- У тваринництві оборотні фонди представлені молодняком тварин і худобою на відгодівлі, які формуються як за рахунок власного відтворення, так і через закупівлю. До них також належать комбікорми, мікробіологічні добавки, предмети догляду за тваринами та інші матеріальні ресурси.

Оборотні фонди існують у двох формах – натуральній і грошовій. Натуральна форма охоплює насіння, корми, добрива, хімічні меліоранти, пестициди, запасні частини, паливо, мастильні матеріали, малоцінний інвентар тощо. Їх

відтворення, як просте, так і розширене, є важливим елементом стабільного функціонування аграрного сектору [33, с. 68].

Таким чином, господарська діяльність сільськогосподарських підприємств різних форм власності базується на залученні різних видів ресурсів — земельних, трудових, матеріально-технічних (основних фондів і матеріальних засобів). У сукупності вони утворюють аграрний ресурсний потенціал підприємства.

Якщо розглядати сільськогосподарське виробництво як складну організаційно-економічну систему, то оцінюючи його ефективність, необхідно враховувати подвійну природу забезпечення потреб населення у власній продукції:

- з одного боку — наявність у розпорядженні підприємства певного обсягу ресурсів;
- з іншого — ефективність їх розподілу та раціонального використання протягом виробничого циклу.

Отже, рівень задоволення потреб у продукції безпосередньо залежить від ефективності використання виробничих ресурсів.

Сучасні умови розвитку аграрного сектору вимагають нових підходів до організації виробництва на засадах цільового управління, орієнтованого не лише на збільшення обсягів проміжної продукції, а й на досягнення стійких кінцевих результатів — забезпечення суспільства якісними сільськогосподарськими продуктами. Паливо, енергія, сировина, матеріали та виробничі послуги є проміжними продуктами виробництва, розподіл і використання яких відбувається через взаємодію різних галузей. Через нерівномірність їх використання спостерігаються певні диспропорції між проміжними та кінцевими продуктами, що порушує принципи збалансованого й пропорційного розвитку виробництва. Це, у свою чергу,

впливає на ефективність аграрного виробництва та потребує раціонального перерозподілу ресурсів між галузями і всередині них [42, с. 61].

Отже, виробничі ресурси сільськогосподарських підприємств — це матеріальні, фінансові та трудові ресурси, які, за умови раціонального розподілу й ефективного використання, забезпечують здатність підприємства задовольняти потреби населення у необхідній продукції. Відповідно, ефективність сільськогосподарського виробництва визначається віддачею цих ресурсів у процесі їх використання.

1.3 Особливості формування конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств

Обґрунтовуючи збалансованість сукупних ресурсів як ключовий критерій ефективності функціонування підприємств, необхідно детально розглянути таке поняття, тісно пов'язане з ресурсним потенціалом, як концентрація виробництва.

Концентрація є самостійною економічною категорією, проте вона охоплює вузьку сферу, ніж сукупний ресурсний потенціал. Передусім, вона характеризує розмір підприємства, однак зводити її сутність лише до укрупнення виробничих структур — означає спрощувати її зміст. Розмір підприємства виступає кількісним проявом концентрації, який водночас має якісну визначеність, адже відображає виробничі відносини між суспільством і трудовим колективом у процесі нагромадження доданої вартості. У цьому контексті концентрація постає як зосередження факторів виробництва, що за своєю природою є тотожною процесу нагромадження.

Концентрація факторів виробництва тісно пов'язана з поділом праці та спеціалізацією, що, своєю чергою, сприяє якісним змінам у структурі виробництва та ефективнішому використанню ресурсів. Вона впливає на співвідношення між живою та уречевленою працею, змінюючи органічну будову виробництва. Проте в сучасних умовах роздрібненості економіки й

руйнування міжгосподарських зв'язків спостерігається зниження результативності поділу праці. Навіть у найкращих господарствах коефіцієнт внутрішньогосподарської спеціалізації рідко перевищує три, що свідчить про низький рівень концентрації та спеціалізації виробництва. Кількісна та якісна сторони концентрації виробництва охоплюють відповідно виробничі сили й виробничі відносини. Саме з цього підходу слід аналізувати як ресурсний потенціал, так і концентрацію виробництва, адже між ними існує тісний взаємозв'язок. Дослідження цього процесу дозволяє встановити залежність між розміром сільськогосподарського підприємства, рівнем використання його ресурсного потенціалу та збалансованістю структуроутворюючих елементів.

У структурі поняття концентрації виробництва можна виокремити три ключові аспекти:

1. Матеріальний процес концентрації (зосередження засобів і факторів виробництва).
2. Організаційно-економічні відносини між учасниками цього процесу.
3. Соціально-економічні відносини, що відображають взаємозв'язки між виробниками, власністю та результатами праці.

Усі ці аспекти взаємопов'язані й одночасно проявляються в кожній конкретній формі концентрації, визначаючи її матеріальну, організаційно-економічну та соціально-економічну сутність.

Вихідною основою концентрації є матеріальний процес виробництва. Класики економічної науки розрізняли три пов'язані поняття:

- концентрація засобів виробництва,
- концентрація робочої сили,
- концентрація виробництва як така.

Між ними існує тісний взаємозв'язок: зосередження засобів виробництва є проявом нагромадження, тоді як концентрація робочої сили розширює масштаби виробництва і підвищує його потенціал. Проте сам процес концентрації можливий лише в межах певних суспільно-економічних форм, адже люди, що беруть участь у виробництві, вступають між собою у соціально-економічні відносини, які й визначають зміст і форми цього процесу.

Організаційно-економічні відносини концентрації охоплюють взаємовідносини між учасниками виробничого процесу щодо розподілу функцій, прав і відповідальності. Вони реалізуються через організаційно-правові форми господарювання, у яких відбувається концентрація виробництва: селянські (фермерські) господарства, сільськогосподарські кооперативи, асоціації, акціонерні товариства, колективні підприємства, аграрні об'єднання та галузеві структури.

Ці форми залежать від рівня розвитку продуктивних сил, який безпосередньо впливає на формування та використання ресурсного потенціалу підприємства. Саме тому концентрація є не лише процесом укрупнення виробництва, а й механізмом підвищення ефективності використання ресурсів у системі аграрного виробництва.

Соціально-економічні відносини концентрації виробництва виникають між учасниками цього процесу у зв'язку з його цілями, умовами та результатами. Їхня сутність визначається панівними формами власності на засоби виробництва, адже саме власність формує історичну належність конкретних процесів концентрації до певного способу виробництва. Отже, соціально-економічні відносини концентрації є однією з форм конкретизації відносин власності, тобто відносини власності входять до структури взаємовідносин, що виникають у процесі концентрації, виступаючи її невід'ємною складовою.

Таким чином, соціально-економічні відносини, що формуються в процесі концентрації виробництва, утворюють його соціально-економічні форми, які

відображають форми власності. Діалектика процесу концентрації виробництва полягає в тому, що жодна з його сторін не може існувати окремо. Концентрація відбувається в межах певних суспільних форм, а ці форми, у свою чергу, виникають і розвиваються завдяки концентрації. Проте тіснота взаємозв'язку між сторонами цього процесу неоднакова.

Так, організаційно-економічні відносини мають ближчий зв'язок із самим процесом концентрації, оскільки безпосередньо визначають структуру та масштаб виробництва, тоді як соціально-економічні відносини тісніше пов'язані з відносинами власності. Це зумовлено тим, що процес концентрації має динамічний і змінний характер, у той час як власність є відносно стійкою категорією, хоча й не позбавленою розвитку в межах конкретного способу виробництва.

Важливо зазначити, що організаційно-правові форми господарювання (фермерські господарства, кооперативи, акціонерні товариства тощо) гнучкіше реагують на зміни, які відбуваються в процесі концентрації виробництва, ніж форми власності. Проте між ними існує взаємозалежність:

- Соціально-економічні форми (власність) створюють умови для формування відповідних організаційно-правових структур;
- Організаційно-економічні форми, своєю чергою, впливають на розвиток соціально-економічних відносин.

Реально функціонують лише ті соціально-економічні форми, для яких існують відповідні за рівнем розвитку організаційно-економічні структури. І навпаки — високорозвинені організаційно-правові форми можливі лише на основі визрілих соціально-економічних умов, що забезпечують ефективну концентрацію виробництва.

Проведене дослідження свідчить, що концентрація виробництва є своєрідною "стиковою" категорією між продуктивними силами та виробничими відносинами. Якщо продуктивні сили виступають рушійною

силою формування ресурсного потенціалу, то сам ресурсний потенціал, у тому числі через концентрацію, впливає на організаційно-правові форми господарювання та характер виробничих відносин.

В умовах ринкової трансформації, спираючись на досвід розвинених країн, значна увага приділяється приватизації власності як важливому напрямку формування ринкових організаційних структур. Саме тому триває дискусія щодо пріоритетності: що має бути первинним — розмір виробничої структури (організаційно-правова форма) чи форма власності (соціально-економічна категорія).

Слід підкреслити, що, відображаючи розвиток продуктивних сил і змінюючись під їхнім впливом, організаційно-економічні відносини є каналом розвитку всієї системи виробничих відносин. За цією ознакою деякі дослідники вважають їх первинними, а власність — вторинною. Водночас власність є вторинною лише в структурному сенсі, тобто у зв'язку з продуктивними силами, але залишається головним відношенням за своїм змістом і значенням у системі суспільних відносин.

Для оцінки рівня розвитку відносин власності та їхньої відповідності сучасним економічним умовам доцільно використовувати загальний критерій досконалості — рівень усупільнення засобів виробництва. У сучасному контексті цей критерій часто конкретизується через земельні ресурси, які є базовим елементом у структурі власності на селі.

Отже, ступінь усупільнення включає два ключові компоненти:

1. Спосіб поєднання виробників із засобами виробництва (тобто форма власності);
2. Рівень концентрації засобів виробництва (масштаб господарювання).

Раніше поняття “усупільнення” тлумачилося однобічно, обмежуючись лише другим елементом — рівнем концентрації, без урахування характеру поєднання виробників із засобами виробництва. У результаті цього, зокрема в

малих організаційно-правових формах, земельний ресурс часто виключався з аналізу, що спотворювало реальну картину балансування ресурсного потенціалу.

Таким чином, ефективність процесу концентрації виробництва і рівень збалансованості ресурсного потенціалу безпосередньо залежать від поєднання форм власності, рівня концентрації та розвитку продуктивних сил. Лише їхня гармонійна взаємодія забезпечує стаке функціонування підприємств і підвищення ефективності використання ресурсів у сучасному аграрному секторі.

Названі елементи — централізація та концентрація виробництва — перебувають у діалектичній єдності протилежностей, що означає їхню взаємозалежність і водночас суперечливість. Чим вищий рівень централізації й концентрації, тим легше забезпечити ефективне поєднання засобів виробництва з безпосередніми виробниками, створити умови для зростання продуктивності праці та ефективності виробництва. Водночас, зі зменшенням розміру підприємства зростає ризик відчуження працівників від засобів виробництва, але підвищується гнучкість управління, можливість швидкої адаптації до ринкових умов і локальної спеціалізації.

Отже, між двома аспектами критерію усупільнення (поєднання виробників із засобами виробництва та рівень концентрації засобів виробництва) має бути знайдений оптимальний компроміс. Саме раціональне співвідношення централізації та деконцентрації забезпечує максимальний соціально-економічний ефект, сприяючи ефективному використанню ресурсного потенціалу підприємства.

Для досягнення такого балансу необхідна раціональна організаційно-правова структуризація підприємства, тобто побудова внутрішньої системи управління та взаємозв'язків між підрозділами відповідно до їхніх функцій, ресурсів і можливостей. У цьому контексті доцільно поступово перетворювати структурні підрозділи на самостійні господарюючі одиниці,

які б діяли на засадах економічної самостійності та відповідальності, але водночас залишалися частиною єдиної системи. Такі заходи можуть поєднуватися як із посиленням концентрації виробництва, так і з певною його деконцентрацією — створенням гнучких, мобільних форм господарювання, що краще пристосовуються до умов ринку.

Оскільки організаційно-економічні форми концентрації безпосередньо впливають на продуктивні сили та ефективність господарювання, то ключовим завданням є визначення оптимального співвідношення між концентрацією та деконцентрацією. При цьому варто враховувати, що такий оптимум не є сталим, оскільки він формується під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів, внутрішніх і зовнішніх умов розвитку економіки.

Інакше кажучи, оптимальний рівень концентрації виробництва є історично змінною категорією. Він не може бути встановлений раз і назавжди, адже залежить від стадії розвитку продуктивних сил, технологічного прогресу, ринкових умов, організаційних форм господарювання, а також соціально-економічних цілей суспільства.

На сучасному етапі розвитку аграрного сектору вибір раціональних розмірів виробництва визначається впливом цілої групи факторів (представлених у табл. 1.3), які можна умовно поділити на економічні та маркетингові.

Виділення маркетингових факторів як окремої групи зумовлене зростанням ролі ринкової самостійності організаційно-правових форм господарювання. У сучасних умовах, коли відбувається розпад традиційних міжгалузевих зв'язків, саме підприємства повинні самостійно орієнтуватися на потреби ринку, адаптувати виробничу структуру до суспільного попиту, підвищувати конкурентоспроможність продукції та забезпечувати максимізацію прибутку.

Таке групування факторів сприяє гармонійному розвитку різних масштабів виробництва — великих, середніх і малих підприємств, — кожне з яких має власні переваги залежно від рівня насичення або заміщення ресурсів.

- Процес насичення означає збільшення кількості виробничих одиниць, потужностей чи ресурсів, що спрямовуються на розширення масштабів господарювання.
- Процес заміщення передбачає оновлення, модернізацію або заміну існуючих засобів виробництва, тобто підвищення ефективності без обов'язкового зростання розміру підприємства.

Кожен із цих процесів супроводжується змінами у структурі організаційно-правових форм, що веде до оновлення основних засобів, робочої сили та використання землі.

Отже, у якості критерію ефективності оптимальних розмірів організаційно-правових форм доцільно використовувати ресурсну збалансованість — гармонійне співвідношення між наявними ресурсами (земельними, трудовими, матеріальними, фінансовими) та їхнім ефективним використанням. Саме ресурсна збалансованість визначає здатність підприємства до стійкого розвитку, конкурентоспроможності і соціально-економічної результативності в умовах сучасного ринкового середовища.

Таблиця 1.1.

Групування умов, що впливають на розміри виробництва

Умови	Фактори, що сприяють укрупненню виробництва	Фактори, що обмежують розміри виробництва
Юридичні	Установлення законодавством порядку використання об'єкта (підприємства, землі)	Відсутність установлених законодавством порядку використання об'єкта (підприємства, землі)
Економічні	Висока розораність земель Концентрація трудових ресурсів Концентрація виробничої бази	Незначна розораність земель Розосередження трудових ресурсів по населених пунктах Розосередження виробничої бази

Маркетингові	Наявність дорожньої мережі Близькість великого ринку збуту продукції Міжгосподарські зв'язки, кооперація Підвищення кваліфікації кадрів з урахуванням комерційної практики	Відсутність дорожньої мережі Відсутність великого ринку збуту продукції Відсутність міжгосподарських зв'язків, кооперації Відсутність професійної підготовки кадрів і підвищення його кваліфікації з урахуванням нових умов
Природні	Наявність правового режиму заохочення і відповідальності в природоохоронних системах об'єкта Великі масиви природних пасовищ і косовиць (заплавні землі) Вирівняний ландшафт місцевості	Відсутність правового режиму заохочення і відповідальності в природоохоронних системах об'єкта Дрібноконтурність природних пасовищ і косовиць Наявність лісових пасовищ

Виходячи з того, що жоден із типів концентрації — ні насичення, ні заміщення — не має абсолютної економічної переваги, при оцінці ефективності різних організаційно-правових форм господарювання доцільно застосовувати не лише статистичний аналіз, а й наукове обґрунтування, що враховує закономірності розвитку виробництва та динаміку використання ресурсного потенціалу.

Процес концентрації виробництва в межах будь-якої організаційно-правової форми проходить, як правило, у два етапи.

- Перший етап характеризується концентрацією насичення, коли збільшення масштабів виробництва досягається шляхом нарощування кількості виробничих одиниць, ресурсів і потужностей. На цьому етапі така концентрація є економічно доцільною та забезпечує зростання обсягів виробництва і продуктивності.
- Проте з часом, із досягненням об'єктивних меж зростання, коли подальше розширення ресурсної бази не призводить до пропорційного

збільшення ефективності, концентрація насичення вичерпує себе. У цей момент перевага переходить до концентрації заміщення, яка ґрунтується на оновленні, модернізації та раціоналізації вже наявних виробничих ресурсів.

У складних організаційно-правових структурах цей цикл — від насичення до заміщення — повторюється періодично, у міру виникнення нових форм спеціалізації, технологічних оновлень і структурних змін у господарстві. Таким чином, концентрація виробництва є безперервним процесом, що відображає поступальний розвиток підприємства.

У сучасних умовах багатокладної економіки, де співіснують різні форми власності та господарювання, поступово формується правовий і економічний механізм природного переходу підприємств від однієї організаційно-правової форми до іншої. Такі зміни, з юридичної точки зору, розглядаються як реорганізація підприємства, яка може здійснюватися у формі злиття, поділу, приєднання, виділення або перетворення.

Аналіз мотивів реорганізації сільськогосподарських підприємств показує, що вони тісно пов'язані з економічними умовами формування оптимальних розмірів виробництва. Серед основних причин — прагнення підвищити ефективність використання ресурсів, адаптувати структуру виробництва до ринкових потреб, зменшити витрати або підвищити рентабельність.

Фактори, що сприяють укрупненню виробництва (наприклад, концентрація капіталу, технічна модернізація, розширення земельного фонду), та фактори, що обмежують його розміри (нестача фінансів, дефіцит кадрів, організаційні проблеми), належать переважно до внутрішньогосподарських чинників. Однак, якщо розглядати їх у контексті насичення чи заміщення ресурсів, вони набувають стратегічного значення — саме від їхнього балансу залежить вибір оптимального напрямку розвитку підприємства.

Отже, запропонована модель може бути ефективно використана у практиці реформування сільськогосподарських підприємств, зокрема тих, які, з огляду на ресурсну збалансованість, обирають різні форми структурних перетворень — злиття, поділ, виділення або зміну організаційно-правового статусу. Такий підхід дозволяє досягти раціонального поєднання ресурсів, забезпечити підвищення ефективності виробництва та створити умови для стійкого розвитку аграрного сектору в умовах ринкової економіки.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

2.1. Загальна характеристика досліджуваного підприємства

Сільськогосподарське товариство з обмеженою відповідальністю «Данута» створене та здійснює свою діяльність відповідно до чинного законодавства України. Уповноваженою особою юридичної особи ТОВ «ДАНУТА» є Ковток Вікторія Вікторівна.

У своїй господарській діяльності підприємство керується Конституцією України, Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», іншими нормативно-правовими актами, що регулюють аграрну діяльність, а також власним Статутом. Юридична адреса ТОВ «ДАНУТА»: Україна, Львівська область, Львівський район, м. Жовква, вул. Лесі Українки, 1.

Метою діяльності підприємства є виробництво продукції рослинництва, тваринництва та птахівництва, її переробка, зберігання, реалізація, а також здійснення інших видів господарської діяльності, зокрема: надання аграрних послуг і сервісу, проведення маркетингових досліджень, сприяння розвитку ринку сільськогосподарської продукції та створенню нових робочих місць у сфері зайнятості населення.

Предметом діяльності агрофірми є:

- виробництво та реалізація товарної сільськогосподарської продукції та сировини;
- переробка сільськогосподарської продукції як власного виробництва, так і придбаної у сторонніх виробників;

- здійснення оптової, роздрібно́ї та комісійної торгівлі продовольчими й промисловими товарами власного виробництва або придбаними;
- організація фірмової торгівлі продукцією підприємства.

Окрім зазначених напрямів, агрофірма має право здійснювати інші види діяльності, не заборонені чинним законодавством України.

Підприємство є юридичною особою, що діє відповідно до законодавства України. Агрофірма має самостійний баланс, власні основні та оборотні засоби, розрахункові й інші рахунки в установах банків, круглу печатку та кутовий штамп із власним найменуванням, фірмовий і товарний знак, а також інші необхідні реквізити. Статус юридичної особи підприємство набуває з моменту його державної реєстрації.

Діяльність агрофірми здійснюється на основі власного та орендованого майна, включаючи майнові й земельні паї, а також земельні ділянки, що перебувають у приватній власності громадян і передані в оренду підприємству.

Трудова діяльність на агрофірмі здійснюється на основі трудових договорів і контрактів відповідно до чинного трудового законодавства України, а також цивільно-правових угод.

Агрофірма є власником майна засновника, продукції, виробленої в результаті господарської діяльності, отриманих доходів, а також іншого майна, набутого на підставах, не заборонених законодавством.

Джерелами формування майна та коштів агрофірми є:

- грошові та матеріальні внески засновника;
- прибутки від реалізації продукції, робіт і послуг;
- доходи від інших видів господарської діяльності;
- кредити банків та інших кредиторів;

- капітальні вкладення і дотації з бюджету;
- придбане у фізичних та юридичних осіб майно;
- добровільні внески та пожертвування юридичних і фізичних осіб.

Для забезпечення господарської діяльності агрофірми створюється статутний фонд, який формується за рахунок коштів засновника та включає вартість майнового паю. Забороняється використовувати для його формування бюджетні кошти, кредити або заставне майно.

Агрофірма має право купувати, орендувати та використовувати майно і землю у підприємств, організацій, установ та фізичних осіб. Також вона може продавати, обмінювати, передавати в оренду або безоплатно передавати засоби виробництва та інші матеріальні цінності, якщо це не суперечить чинному законодавству України та положенням статуту.

У своїй діяльності агрофірма використовує земельні ресурси власника, а також орендовані землі фізичних і юридичних осіб. Орендна плата здійснюється згідно з умовами укладених договорів. Підприємство проводить комплекс заходів з охорони земель відповідно до вимог земельного законодавства України, а землі, що повертаються орендодавцю, мають бути в належному стані.

Агрофірма функціонує на принципах самоокупності та самофінансування. Усі витрати покриваються за рахунок власних доходів. Підприємство самостійно розпоряджається виробленою продукцією та прибутком, який залишається після сплати податків і обов'язкових платежів.

Агрофірма самостійно визначає напрями діяльності, спеціалізацію, організовує виробництво, переробку та реалізацію сільськогосподарської продукції, обирає партнерів у всіх сферах господарювання, у тому числі в зовнішньоекономічній діяльності. Поряд із основною діяльністю підприємство може здійснювати інші види діяльності, не заборонені законодавством України.

Керівництво агрофірмою здійснює власник підприємства, який самостійно вирішує питання виробничо-господарської діяльності та соціального розвитку, керуючись статутом, законами та іншими нормативними актами України. Власник організовує роботу агрофірми, представляє її інтереси у всіх органах влади, установах та організаціях (у тому числі за кордоном), розпоряджається майном і коштами, укладає договори, приймає і звільняє працівників, застосовує дисциплінарні стягнення, представляє підприємство в судових і арбітражних органах.

Власник затверджує зміни до статуту, правила внутрішнього трудового розпорядку, положення про оплату праці та преміювання. У разі відсутності (відпустки, відрядження, хвороба тощо) він може делегувати окремі повноваження іншим особам на підставі письмового розпорядження.

За рішенням власника для управління агрофірмою може бути призначений директор (менеджер, керівник), який здійснює оперативне управління відповідно до статуту і є підзвітним власнику. Директор володіє всіма правами, передбаченими статутом, крім повноважень щодо визначення основних напрямів діяльності підприємства, затвердження статуту, внесення змін до нього, затвердження внутрішніх правил і призначення головного бухгалтера.

Агрофірма забезпечує створення безпечних і сприятливих умов праці, дотримання вимог законодавства про охорону праці, трудову дисципліну, санітарію та соціальні гарантії. Прийом і звільнення працівників здійснюються на підставі трудового договору (контракту), оформленого письмовим наказом. За домовленістю сторін може встановлюватися випробувальний термін.

Оплата праці проводиться, як правило, у грошовій формі, а за згодою працівника — у натуральному виразі. Трудові відносини регулюються Правилами внутрішнього трудового розпорядку та посадовими інструкціями.

Підприємство гарантує всім працівникам дотримання соціальних виплат і пільг, передбачених чинним законодавством України.

2.1. Аналіз потенціалу підприємства

Метою діагностики зовнішнього середовища підприємства є виявлення загроз (факторів несприятливого впливу) та можливостей (факторів сприятливого впливу), які можуть впливати на діяльність підприємства.

Аналіз макросередовища передбачає дослідження та оцінювання таких ключових груп факторів: економічних, політичних, правових, демографічних, науково-технічних, природних і соціально-культурних. Кожна з цих груп чинників формує загальні умови функціонування підприємства і визначає перспективи його розвитку.

Інформаційною базою для проведення аналізу виступають офіційні статистичні матеріали, аналітичні огляди, публікації у періодичних виданнях (газетах, журналах), інтернет-ресурси, а також статистичні збірники України.

Таблиця 2.1

Аналіз впливу факторів макросередовища у ТзОВ «Данута»

Група факторів	Фактор	Прояв впливу фактора (зміна фактора, стан)	Характер* впливу фактора на підприємстві (+,-)	Оцінка** ступеня впливу факторів на підприємстві, у балах
1	2	3	4	5
Економічні	➤ Рівень платоспроможного попиту	Скорочення купівельної спроможності	«-»	2
	➤ Інфляційні процеси	Знецінення грошових ресурсів	«-»	1
	➤ Податкова система	оплата різних податків Великий, немає	«-»	1
	➤ Рівень безробіття	необхідності покращувати умови	«+»	2

		праці		
Політичні	➤ Політична стабільність	Політична нестабільність	«+»	1
Правові	➤ Законодавча база для регулювання підприємницької діяльності	Недоліки законодавства цілому негативно впливають на функціонування галузі	«-»	1
Демографічні	➤ Наявна та потенційна кількість робочої сили	Можливість вибору та поповнення персоналу висококваліфікованою та невибагливою робочою силою	«+»	2
Науково-технічні	➤ Темпи НТП	В галузі не відбувається технічної революції. Немає потреби в інвестиціях	«+»	1
	➤ Рівень асигнувань на НДПКР	Відсутність перспективи появи якісно нового обладнання	«+»	1
	➤ Скорочення «життєвого циклу» технологій	Немає необхідності створення системи швидкого реагування на зміни в технології та стандартах продукції	«+»	1
	➤ Питома вага наукомістких виробництв та продукції		«+»	1
			«+»	1
Природні	➤ Структура та наявність національних ресурсів	Весь асортимент сировини постачається від національних виробників Вітчизняна сировина наявна в достатку	«+»	3
	➤ Доступність сировини	Погіршення сировини	«+»	3
	➤ Забруднення		«-»	2

Методологія SWOT-аналізу передбачає здійснення оцінки зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства у два послідовні етапи.

Перший етап полягає у виявленні можливостей і загроз зовнішнього середовища, а також визначенні сильних і слабких сторін підприємства. Для цього необхідно провести комплексне дослідження середовища функціонування підприємства у такій послідовності:

- аналіз макросередовища підприємства;
- аналіз безпосереднього оточення (мікросередовища);
- аналіз внутрішнього середовища підприємства.

Другий етап передбачає встановлення взаємозв'язків між виявленими можливостями та загрозами з одного боку і сильними та слабкими сторонами підприємства — з іншого. На цьому етапі формується матриця SWOT, що дає змогу визначити стратегічні напрями розвитку підприємства.

За результатами проведеного аналізу встановлено, що більшість зовнішніх факторів чинять позитивний вплив на діяльність підприємства. Щодо такого чинника, як політична нестабільність, слід зазначити, що попит на продукти харчування, зокрема м'ясо-молочну продукцію, має тенденцію до зростання навіть за умов внутрішніх соціально-політичних напружень.

На основі даних аналізу макросередовища формується таблиця можливостей і загроз підприємства (табл. 2.2). Для кожної пари «можливість – загроза» визначаються відповідні імовірності їх реалізації P_{mi} та P_{zi} , при цьому повинна виконуватися умова:

$$P_{mi} + P_{zi} = 1.$$

Таблиця 2.2

Оцінка зовнішніх можливостей і загроз ТзОВ «Данута»

Зовнішні можливості				Зовнішні загрози			
Фактори	M_i	P_{mi}	$M_i * P_{mi}$	Фактори	Z_i	P_{zi}	$Z_i * P_{mi}$
Зростання грошових доходів населення	10	0,3	3,0	Зменшення грошових доходів населення	10	0,7	7,0
Вихід на нові ринки збуту	8	0,6	4,8	Скорочення ринків	8	0,4	3,2

Поява нових технологій	4	0,1	0,4	Відсутність нових технологій	4	0,9	3,6
Зниження торговельних бар'єрів	3	0,2	0,6	Збільшення торговельних бар'єрів	3	0,8	2,4
Ослаблення позицій фірм-конкурентів	6	0,5	3,0	Посилення позицій конкурентів	6	0,5	3,0
Зниження податкового тиску	8	0,1	0,8	Зростання податкового тиску	8	0,9	7,2
Розвиток сировинного ринку	7	0,8	5,6	Занепад сировинного ринку	7	0,2	1,4
Разом:	46	-	18,2	Разом:	46	-	28,8

Як показано в таблиці 2.2, зовнішні можливості ТзОВ «Данута» оцінено на рівні 18,2 бала, тоді як загрози отримали сумарну оцінку 26 балів. Це свідчить про те, що підприємство позиціонується у нижній частині матриці SWOT-аналізу, тобто перебуває під переважним впливом негативних зовнішніх факторів.

Для більш обґрунтованого визначення рекомендованої стратегії розвитку підприємства необхідно здійснити оцінку внутрішнього середовища, зокрема виявити сильні та слабкі сторони його діяльності. З цією метою проводиться аналіз основних потенційних вигод і ризиків (табл. 2.3)

Таблиця 2.3 Перелік можливостей і загроз макросередовища для
ТзОВ «Данута»

Фактори макросередовища	Оцінка ступеня впливу фактора на підприємство в балах	Можливі варіанти відповідних дій підприємства
<i>Можливості:</i> Зростання покупної спроможності	1	Виробництво нових видів продукції, що містять дорожчі інгредієнти і містять більшу частку прибутку в ціні
<i>Можливості:</i> Зменшення податкового тиску	3	Можливість зменшення ціни, або отримання додаткового прибутку
<i>Можливості:</i> Розвиток ринку	1	Можливість отримання дешевшої сировини, заміни постачальників
<i>Можливості:</i> Ослаблення позицій фірм конкурентів	2	Можливість завоювати додаткову частку ринку
<i>Загрози:</i> Збільшення торговельних бар'єрів	1	Отримання ліцензій, дозволів
<i>Загрози:</i> Зростання податкового тиску	3	Покриття прибутку
<i>Загрози:</i> Посилення позицій конкурентів	2	Пошук можливостей технічного переоснащення, розробка нових видів продукції
Вступ у ЕС	3	Пошук можливостей технічного переоснащення, розробка нових видів продукції
Зростання цін на пальне	3	Пошук можливостей технічного переоснащення, розробка нових видів продукції

Отже, до основних можливостей розвитку ТзОВ «Данута» належать: зростання купівельної спроможності населення, зменшення податкового тиску та розвиток ринку сільськогосподарської продукції. Серед ключових загроз для підприємства можна виділити: посилення

торговельних бар'єрів, зростання податкового навантаження, підвищення конкурентного тиску, наслідки участі України у СОТ, а також зростання цін на паливно-мастильні матеріали.

Аналіз безпосереднього оточення підприємства передбачає дослідження тих факторів зовнішнього середовища, з якими підприємство перебуває у прямій взаємодії. У стратегічному аналізі до пріоритетних складових мікросередовища відносять споживачів, конкурентів та постачальників. За необхідності також вивчаються посередники, зовнішньоекономічні партнери та ринок трудових ресурсів.

Метою аналізу мікросередовища є виявлення можливостей і загроз, що виникають у безпосередньому оточенні підприємства та впливають на його конкурентоспроможність і стійкість на ринку.

Основними споживачами продукції ТзОВ «Данута» виступають населення та приватні підприємства. Для більш детальної оцінки обсягів реалізації продукції підприємства наведено відповідні дані у таблиці 2.4.

Табл.2.4

Показники реалізації продукції ТзОВ «Данута»

Види продукції	Реалізація			
	2023 рік		2024 рік	
	Центнерів	Тис. грн.	Центнерів	Тис. грн.
Пшениця	1863	750	1369	610
Ячмінь	1189	490	619	210
Кукурудза	116	50		
Горох	35	20		
Цукрові буряки	2699	360		
Кормові коренеплоди	-	30,0		
Інша продукція рослинництва	-	320	-	50
Всього продукція рослинництва	-	2020	-	870

Хоча у 2024 році, порівняно з 2023 роком, спостерігалось помітне скорочення обсягів виробництва продукції ТзОВ «Данута», проте, як видно з таблиці 2.4, найбільшим попитом серед споживачів користуються пшениця та ячмінь.

Це свідчить про збереження стійкого попиту на основні зернові культури, що залишаються ключовим напрямом діяльності підприємства. Для більш детальної оцінки характеристик профілю покупців ТзОВ «Данута» проведемо відповідний аналіз, результати якого наведено у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Оцінка характеристик профілю покупців ТзОВ «Данута»

№ з/п	Параметри профілю покупців	Індикатори	Оцінка в балах		
			1	2	3
1	2	3	4	5	6
1.	Зміна переваг, потреб, смаків покупців	1.1. Ступінь зміни потреб покупців	Відносно постійні		
		1.2. Ступінь зміни смаків покупців стосовно товарів, що входять до номенклатури підприємства		Не дуже змінюються	
2	Прихильність покупців до товарів підприємства	2.1. Частота придбання товарів даного підприємства			Регулярно
		2.2. Частка товарів номенклатури підприємства, що купуються найбільше (встановлюється експертним шляхом на основі розрахунків)	1-30%		
		2.3. Ступінь залежності покупців від продавця (встановлюється експертним шляхом)		Не дуже залежні	
3	Торгова сила покупців	3.1. Рівень інформованості покупців про товар, ціну, режим роботи підприємства			Широке оповіщення

		3.2. Чутливість споживачів до зміни рівня цін на товари підприємства	Дуже чутливі		
		3.3. Ступінь залежності продавця від покупця (встановлюється експертним шляхом)		30-60%	
		3.4. Фінансовий стан покупця		Середній рівень	
		3.5. Чутливість покупців до змін	Дуже чутливі		

Постачання нафтопродуктів, мастильних матеріалів та запасних частин до сільськогосподарської техніки для ТЗОВ «Данута» здійснюють такі підприємства, як «ПромАвто», ТОВ «Галсервіс», ПП Колодій, ТОВ «Орант» та інші партнерські організації.

Отже, у ТЗОВ «Данута» на урожайність значний вплив мають природно-кліматичні фактори (родючість ґрунту, рельєф, температура, опади тощо), агротехнічні заходи (внесення добрив, якість насіння, строки виконання робіт, дотримання сівозмін, засоби захисту рослин) та організаційно-економічні фактори (наявність матеріальних і трудових ресурсів, матеріальне заохочення працівників, правильна організація виробничого процесу).

2.3 Аналіз ефективності діяльності підприємства

Управління людськими ресурсами підприємства є первинним для досягнення позитивних цілей і базується на наступних загальних принципах:

- Ставлення до працівників як до джерела доходів – кожен працівник сприймається як актив, здатний приносити користь і забезпечувати ефективність виробництва.
- Створення простору для діяльності кожного працівника та колективу – організаційні умови сприяють розвитку індивідуальних та командних компетенцій.

- Інтеграція кадрової політики у загальну стратегію підприємства – кадрова політика повинна відповідати цілям та потребам компанії.

Для проведення комплексного аналізу руху кадрів ТзОВ «Данута» у таблиці 2.6 наведено ключові показники персоналу.

Таблиця 2.6

Характеристика руху кадрів ТзОВ «Данута»

Показники	2023 рік	2024 рік	Відхилення	
			+/-	%
Середня облікова чисельність працівників, осіб	119	118	-1,00	99,16
Прийнято працівників, осіб	23	17	-6,00	73,91
Вибуло працівників, осіб,	25	18	-7,00	72,00
у тому числі:				
- за власним бажанням та звільнено за порушення трудової дисципліни	25	18	-7,00	72,00
- звільнено за скороченням штатів	0,00	0,00	0,00	100,00
Коефіцієнт обороту щодо прийому	0,19	0,14	-0,05	74,54
Коефіцієнт обороту щодо вибуття	0,21	0,15	-0,06	72,61
Коефіцієнт плинності кадрів	0,21	0,15	-0,06	72,61
Коефіцієнт загального обігу кадрів	0,40	0,30	-0,11	73,53

За останній рік чисельність працівників ТзОВ «Данута» залишалася практично стабільною, що є позитивним показником стабільності трудового колективу.

- Коефіцієнт обороту щодо прийому у 2024 році зменшився до 74,54%, порівняно з попереднім роком.
- Коефіцієнт обороту щодо вибуття склав 72,61%, також зменшившись у порівнянні з попереднім періодом.
- Коефіцієнт загального обігу кадрів у 2024 році становив 73,53%.

Низька плинність кадрів свідчить про обмежені можливості працевлаштування у Збрарзькому районі, де розташоване підприємство.

Одним із ключових показників ефективного використання трудових ресурсів є робочий час. Аналіз даних таблиці 2.7 показує, що у 2024 році величина відпрацьованого часу зменшилась на 1,33%, що зумовило зменшення середньої кількості робочих днів на одного працівника. Зниження пов'язане зі зменшенням середньої чисельності персоналу агрофірми у звітному році.

Таблиця 2.7

Рівень використання робочого часу ТзОВ «Данута»

№ п/п	2023 рік	2024 рік	Відхилення	
			+/-	%
Кількість відпрацьованих л/днів всіма робітниками	28691,13	28309,88	-381,25	98,67
Кількість відпрацьованих л/год. всіма робітниками.	229529,00	226479,00	-2750,00	98,67
Середньооблікова чисельність робітників, чол.	119,00	118,00	-1,00	99,16
Середня кількість днів роботи 1-го робітника (п.1/п.3)	241,10	239,91	-1,19	99,51
Середня тривалість робочого дня, год. (п.2/п.1)	8,00	8,00	0,00	100,00
Середня кількість годин роботи 1-го робітника (п.2/п.3).	1928,82	1919,31	-9,50	99,51

Проведемо аналіз продуктивності праці і трудомісткості продукції, результати якого представимо в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Динаміка показників продуктивності праці та трудомісткості продукції

ТзОВ «Данута»

Показники	2023 рік	2024 рік	Відхилення	
			+/-	%

Товарна продукція, тис. грн.	1235,90	1651,00	415,10	133,59
Середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу, чол.	119,00	118,00	-1,00	99,16
Середньорічний виробіток одного працюючого, тис. грн.	10,39	13,99	3,61	134,72
Середня кількість годин роботи одного працівника, год.	1928,82	1919,31	-9,50	99,51
Середньогодинний виробіток одного працюючого, грн.	10,64	12,86	2,22	134,25
Відпрацьовано всіма працівниками, люд.-год.	229529,00	226479,00	-3050,0	98,67
Питома трудомісткість на 1 тис. грн., год.	185,72	137,18	-48,54	73,86

Аналізуючи показники продуктивності праці ТзОВ «Данута», можна відзначити, що у звітному році вона зросла в середньому на 34,72%. Це позитивний сигнал щодо ефективності використання трудових ресурсів підприємства. Одночасно спостерігалось значне зниження трудомісткості продукції на 26,14%, що також є позитивним показником. Проте слід зауважити, що підприємство належить до аграрного сектора економіки, і певна частина росту продуктивності пов'язана із збільшенням цін на продукцію сільського господарства.

Щодо основних засобів, аналіз їх руху та технічного стану дозволяє оцінити ефективність використання і оновлення виробничих фондів:

1. Коефіцієнт оновлення – відображає інтенсивність надходження нових основних засобів у виробництво і визначається як відношення вартості основних фондів, що надійшли за звітний період, до їх вартості на кінець періоду. При аналізі важливо порівнювати оновлення активної частини та усіх основних фондів, щоб визначити, за рахунок якої частини фондів відбувається оновлення.

2. Коефіцієнт вибуття – характеризує інтенсивність вибуття основних фондів із виробництва, розраховується як відношення вартості вибутих основних фондів за період до їх вартості на початок

періоду. Порівняння вибуття по активній частині і всіх фондах дозволяє оцінити, наскільки зменшення активної частини впливає на фондівдачу. Високий коефіцієнт вибуття активної частини є негативним фактором.

3. Коефіцієнт приросту – показує рівень приросту основних фондів або окремих їх груп за певний період і розраховується як відношення вартості приросту до вартості основних фондів на початок періоду.

Для комплексної оцінки технічного стану основних фондів використовуються узагальнюючі показники:

- Коефіцієнт зносу – відношення суми зносу до початкової вартості основних фондів;
- Коефіцієнт придатності – обернений до коефіцієнта зносу, визначається як відношення залишкової вартості до початкової вартості фондів.

Ці показники дозволяють оцінити не лише кількісне поповнення та вибуття фондів, але й якісну придатність обладнання для подальшого використання у виробництві.

Таблиця 2.9

Показники оновлення, вибуття, зносу, приросту та придатності основних засобів ТзОВ «Данута»

Показники	2023 рік	2024 рік	Відхилення	
			+/-	%
Наявність на початок року, тис. грн.	2190,80	2870,60	670,80	130,85
Знос, тис. грн.	470,20	720,90	25,70	154,45
Первісна вартість, тис. грн.	2670,00	3600,50	930,50	135,02
Надійшло за рік, тис. грн.	670,80	1000,90	330,10	148,82
Вибуло за рік, тис. грн.	0,00	0,00	0,00	100,00
Наявність на кінець року, тис. грн.	2870,60	3880,50	1000,90	135,08
Коефіцієнт оновлення	0,24	0,26	0,02	110,17
Коефіцієнт вибуття	0,00	0,00	0,00	100,00
Коефіцієнт зносу	0,20	0,26	0,05	126,75
Коефіцієнт приросту	0,31	0,35	0,04	113,74
Коефіцієнт придатності	0,80	0,74	-0,05	93,22

З аналізу таблиці 2.9 видно, що у звітному році практично всі коефіцієнти, що характеризують рух основних засобів ТзОВ «Данута», продемонстрували динаміку зростання, за винятком коефіцієнта придатності.

До негативних факторів руху основних засобів відносяться:

- зменшення коефіцієнта придатності на 6,78%;
- зменшення коефіцієнта зносу на 26,75%.

До позитивних факторів відносяться:

- зростання коефіцієнта оновлення на 10,17%;
- зростання коефіцієнта приросту на 13,74%.

Для більш комплексної оцінки технічного рівня підприємства доцільно також використовувати показники фондоозброєності, енергоозброєності та інші. Вони розраховуються як відношення:

- середньої вартості основних виробничих фондів до середньої чисельності робітників у найбільшу зміну (фондоозброєність);
- кількості використаної на виробничі цілі електроенергії до середньої чисельності робітників (енергоозброєність).

Найважливішими узагальнюючими показниками ефективності використання основних виробничих фондів є:

- Фондовіддача – характеризує обсяг виробленої продукції на одиницю середньої вартості основних виробничих фондів за аналізований період;
- Фондомісткість – обернений показник фондовіддачі, що відображає вартість основних фондів, необхідних для виробництва одиниці продукції (таблиця 2.10).

Ці показники дозволяють оцінити, наскільки ефективно підприємство використовує наявні основні засоби та чи є резерви для підвищення продуктивності.

Таблиця 2.10

Динаміка фондовіддачі, фондомісткості та фондоозброєності
ТзОВ «Данута»

Показники	2023 рік	2024 рік	Відхилення	
			+/-	%
Фондовіддача основних фондів	4,87	4,88	0,01	100,25
Фондовіддача активної частини основних фондів	7,60	8,61	1,00	113,19
Фондомісткість основних фондів	0,21	0,20	0,00	99,75
Фондомісткість активної частини основних фондів	0,13	0,12	-0,02	88,35
Фондоозброєність основними фондами	2,13	2,86	0,73	134,38
Технічна озброєність праці	1,37	1,63	0,26	119,03

Отже, у 2024 році фондовіддача основних фондів ТзОВ «Данута» практично залишилася на попередньому рівні. Водночас фондовіддача активної частини основних фондів зросла на 13,19%, що зумовлено як підвищенням відпускних цін на продукцію сільськогосподарського виробництва, так і більш ефективним використанням виробничих потужностей. Зростання фондовіддачі супроводжувалося відповідним зменшенням фондомісткості продукції.

Серед позитивних тенденцій також варто відзначити:

- зростання фондоозброєності на 34,38%;
- підвищення технічної озброєності праці на 19,03%.

Для аналізу фінансового стану підприємства оцінюються показники ліквідності, фінансової стійкості та ділової активності, результати яких відображені в таблиці 2.11.

З проведеного аналізу фінансового стану видно, що ТзОВ «Данута» має неліквідний баланс, при цьому коефіцієнт загальної ліквідності (покриття) перевищує нормативне значення. Проте у 2024 році усі показники ліквідності зросли, що є позитивним явищем. Таке покращення пов'язане з частковим погашенням кредиту, який підприємство використовувало для придбання техніки, мінеральних добрив та насіннєвого матеріалу.

Таблиця 2.11

Показники фінансового стану ТзОВ «Данута»

Показники	Реком знач.	2023 рік	2024 рік	Відхилення	
				+ -	%
Показники ліквідності					
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	> 0,2	0,05	0,29	0,24	569,95
Коефіцієнт поточної ліквідності	> 1	0,15	0,59	0,44	390,54
Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття)	2	2,91	5,40	2,49	185,76
Показники фінансової стійкості					
Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	> 0,5	0,68	0,83	0,15	122,78
Коефіцієнт фінансової залежності	< 0,5	-0,28	-0,15	0,13	52,14
Коефіцієнт фінансової стабільності		2,58	5,86	3,28	227,41
Коефіцієнт фінансового ризику		0,39	0,17	-0,22	43,97
Коефіцієнт загальної заборгованості		0,28	0,15	-0,13	52,14
Коефіцієнт мобільності (маневрування) оборотного капіталу	0,5	0,68	0,72	0,04	106,51
Частка основного капіталу у власному		0,26	0,25	-0,01	95,81
Коефіцієнт концентрації власного капіталу	max	0,72	0,85	0,13	118,57
Коефіцієнт концентрації позиченого капіталу	min	0,28	0,15	-0,13	52,14
Коефіцієнт співвідношення позиченого і власного капіталу	min	0,39	0,17	-0,22	43,97
Показники ділової активності					
Коефіцієнт ділової активності	max	1,08	1,32	0,24	122,68
Коеф. ефектив. використання фін. ресурсів		0,94	1,13	0,19	119,86
Тривалість обігу фін. ресурсів (днів)		388,65	324,25	-64,40	83,43
Коеф. оборотн. оборотного капіталу		2,66	1,73	-0,93	65,02
Тривалість одного обороту оборотного капіталу (днів)		137,40	211,34	73,94	153,81
Коефіцієнт забезпечення власними коштами		0,60	0,70	0,09	115,60
Доля оборотного капіталу, %		81,25	78,70	-2,55	96,86
Доля власного оборотного капіталу, %	max	60,23	78,53	18,30	130,39

Рентабельність власного капіталу, %	max	29,57	15,15	-14,42	51,23
Рентабельність капіталу, %	max	20,01	11,47	-8,54	57,31
Рентабельність продукції, %	max	12,42	11,40	-1,03	91,73

Отже, у 2024 році показники фінансової стійкості ТзОВ «Данута» залишаються високими, причому більшість коефіцієнтів демонструють позитивну динаміку. Зокрема:

- Коефіцієнт фінансової незалежності перевищує нормативне значення і зростає у звітному році;
- Коефіцієнт фінансової стабільності та інші показники фінансової стійкості також мають тенденцію до зростання.

Що стосується показників ділової активності, то вони значно покращилися:

- коефіцієнти ділової активності зросли на 22,68%;
- ефективність використання фінансових ресурсів підвищилася на 19,86%;
- тривалість обігу фінансових ресурсів скоротилася до 64,4 днів, що є позитивним фактором для оборотності коштів.

Разом із тим, негативним аспектом залишається зниження усіх видів рентабельності, що свідчить про потребу у підвищенні ефективності використання ресурсів та оптимізації витрат.

Прибуток підприємства є ключовим показником, що відображає результати діяльності та ефективність використання капіталу. Він дозволяє підприємцю оцінювати, у яких сферах інвестиції приносять найбільший дохід, та визначати резерви для збільшення прибутку.

Для детального аналізу прибутку необхідно вивчити звіт про фінансові результати, у якому наведено алгоритм формування чистого прибутку. Дані звіту про фінансові результати ТзОВ «Данута» наведені в таблиці 2.12.

Таблиця 2.12

Аналіз звіту про фінансові результати

Перелік показників	Показники, тис. грн.		
	2023 рік	2024 рік	Відхилення (+/-)
1. Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	87405	-	-87405
2. Податок на додану вартість	14507	-	-14507
3. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	72898	53254	-19644
4. Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	49748	61861	12113
5. Валовий (прибуток+, збиток-)	+23150	-8607	-31757
6. Інші операційні доходи	59	4	-55
7. Адміністративні витрати	2412	1402	-1010
8. Витрати на збут	288	75	-213
9. Інші операційні витрати	124	2806	2682
10. Фінансовий результат від операційної діяльності (прибуток+, збиток-)	+20385	-12886	-33271
11. Доходи від участі в капіталі	-	-	-
12. Інші фінансові доходи	41	2	-39
13. Інші доходи	5924	2667	-3257
14. Фінансові витрати	1714	2306	592
15. Втрати від участі в капіталі	-	-	-

16. Інші витрати	1762	327	-1435
17. Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування (прибуток+, збиток-)	+22874	-12850	-35724
18. Податок на прибуток від звичайної діяльності	-	-	-
19. Фінансовий результат від звичайної діяльності (прибуток+, збиток-)	+22874	-12850	-35724
20. Надзвичайні: доходи витрати	-2340	-	2340
21. Податок з надзвичайного прибутку	-	-	
22. Чистий прибуток (+), збиток (-)	20534	-12850	-33384

Фінансові результати ТзОВ «Данута» у 2024 році суттєво погіршилися. Порівняно з 2023 роком, коли підприємство отримало прибуток у розмірі 20 534 тис. грн, у 2024 році спостерігається збиток у сумі -12 850 тис. грн, що становить відхилення -33 384 тис. грн. Валовий збиток у 2024 році склав -8 607 тис. грн через перевищення собівартості реалізованої продукції над виручкою, відхилення від 2023 року становить -31 757 тис. грн. Збитки від операційної діяльності досягли -12 886 тис. грн, відхилення -33 271 тис. грн. Фінансовий результат від звичайної діяльності становить -12 850 тис. грн, тоді як у 2023 році був прибуток 22 874 тис. грн, відхилення -35 724 тис. грн. Таке різке погіршення фінансових показників свідчить про перевищення витрат над доходами, зростання собівартості продукції та необхідність оптимізації виробничих процесів і контролю фінансових ресурсів для покращення результатів діяльності підприємства.

Таблиця 2.13

Аналіз структури доходів

Показник	2023 рік		2024 рік		Відхилення (+/-)	
	сума, тис. грн.	%	сума, тис. грн.	%	Тис. грн.	%
1. Дохід (виручка) від реалізації продукції	87405	93,6	53254	95,2	-34151	1,6
2. Операційні доходи	59	0,1	4	0,01	-55	-0,05
3. Дохід від участі в	-	-	-	-	-	-

капіталі						
4. Інші фінансові доходи	41	0,04	2	0,004	-39	-0,04
5. Інші доходи від звичайної діяльності	5924	6,3	2667	4,8	-3257	-1,5
6. Надзвичайні доходи	-	-	-	-	-	-
Всього	93429	100	55927	100	-37502	-

Матеріали таблиці 2.13 показують, що основну частку доходів ТзОВ «Данута» у 2024 році займає виручка від реалізації продукції, яка складає 95,2% загальних доходів. Порівняно з 2023 роком частка виручки зросла на 1,6%, хоча її обсяг зменшився на 34 151 тис. грн. Частка інших доходів від звичайної діяльності становить 4,8%, що на 1,8% менше, ніж у 2023 році. Найменшу питому вагу займають інші фінансові доходи – 0,004%, їх сума зменшилась на 39 тис. грн у порівнянні з попереднім роком, а частка знизилася на 0,04%. Проведена діагностика свідчить про необхідність для керівника ТзОВ «Данута» приділяти більше уваги маркетинговим дослідженням та вдосконаленню збутової політики, а також розробці та реалізації стратегії переробки сільгосппродукції у готові продукти харчування.

Після аналізу зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства і складання переліку сильних і слабких сторін, а також загроз і можливостей (I етап SWOT-аналізу) слід встановити лінії зв'язків, тобто парні комбінації між ними. Для визначення лінії зв'язків складається матриця SWOT.

		Можливості			Загрози		
Зовнішнє середовище Внутрішнє середовище	Зниження рівня податкових	Розвиток сировинного	Зростання попитної спроможності	Посилення позицій (торгової сили)	Посилення рівня	Підвищення рівня інфляції	
	Сильні сторони						
	Значні виробничі потужності	+4%	+3%	+5%	-1%	-5%	-3%
	Наявність відповідних технологій та кадрів відповідної кваліфікації для виробництва продукції	+3%	+4%	+3%	-2%	-2%	-4%
	Добра система контролю якості	+6%	+2%	+4%	-3%	-4%	-3%
	Слабкі сторони						
	Нестача обігових засобів	+1%	+3%	+2%	-4%	-5%	-6%
	Відсутність чітких цілей та стратегій розвитку підприємства	+3%	+4%	+2%	-2%	-5%	-7%
	Відсутність інноваційних можливостей	-1%	-3%	-2%	-8%	-6%	-10%

Рис. 2.1 Матриця SWOT

Отже, для покращення ситуації на підприємстві необхідно оновлювати застарілий парк обладнання, нарощувати обсяги виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції, а також оптимізувати витрати виробництва. У 2024 році динаміка більшості показників виробничо-господарської діяльності ТЗОВ «Данута» мала позитивний характер, що свідчить про підвищення ефективності управління господарством і загальне покращення його діяльності. Дохід підприємства зріс на 4 150,1 тис. грн., чистий прибуток – на 19,72%. Зросли показники фондівіддачі основних виробничих фондів та їх активної частини,

продуктивність праці та фондоозброєність. Негативним фактором залишилось зниження всіх видів рентабельності через відставання росту відпускних цін від росту витрат на виробництво продукції. Тому керівнику слід приділяти більшу увагу маркетинговим дослідженням, вдосконаленню збутової політики та розробці і реалізації стратегії переробки сільгосппродукції у готові продукти харчування.

На основі проведеного аналізу ефективності виробництва продукції рослинництва в ТзОВ «Данута» можна зробити такі висновки. Собівартість є одним із ключових показників господарської діяльності аграрних підприємств, оскільки вона демонструє реальні витрати на виробництво продукції та її економічну доцільність у конкретних природно-економічних умовах. На собівартість 1 ц продукції впливають витрати на 1 га посівної площі, віднесені на конкретну культуру, та рівень урожайності.

У 2024 році спостерігається зменшення виробничої собівартості по соняшнику, сої та картоплі порівняно з 2023 роком. Водночас собівартість пшениці, кукурудзи на зерно, ячменю та ріпаку зросла. Для підвищення ефективності діяльності підприємства необхідно знижувати собівартість цих культур шляхом використання більш продуктивних сортів рослин, підвищення урожайності та оптимізації витрат на виробництво, при цьому забезпечуючи високу якість продукції.

РОЗДІЛ 3.

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ТА ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Обґрунтування шляхів підвищення ресурсного потенціалу підприємства

Сучасні тенденції розвитку вітчизняної економіки та загострення конкуренції через глобалізаційні процеси зумовлюють необхідність визначення основних напрямів підвищення ефективності використання потенціалу підприємства. Одним із ключових інструментів у цьому контексті є впровадження інформаційної системи управління знаннями, яка сприятиме розвитку компетенцій управлінського персоналу та впровадженню управлінських інновацій.

Підставою для створення та застосування управлінських новацій є зміна завдань, що постають перед підприємством, яка зумовлена об'єктивними процесами у зовнішньому середовищі його функціонування. Успіх підприємства залежить від того, наскільки ефективно воно пристосовується до зовнішніх умов, вчасно розпізнає загрози, використовує сприятливі можливості та отримує максимум вигоди — це є основним критерієм ефективності системи управління.

Важливо зазначити, що управлінські новації не обмежуються технічною сферою діяльності. Вони включають зміни у функціях, технологіях, організації управлінських процесів та методах роботи апарату управління, що підвищують ефективність підприємства завдяки зростанню компетентності менеджерів та використанню інформаційних систем. Успішне впровадження таких нововведень значною мірою залежить від поглядів персоналу, його готовності до змін та ризику, а також від формування нової організаційної культури.

Конкурентоспроможність сучасних підприємств значною мірою визначається рівнем компетентності керівництва та ефективним використанням їхніх знань. У сучасних умовах радикальних змін зовнішнього середовища та швидкого росту обсягів інформації стратегічне планування стає ключовим елементом забезпечення прибуткового функціонування підприємства, оскільки дозволяє прогнозувати можливості та загрози, створює умови для обґрунтованого прийняття управлінських рішень.

Процедури стратегічного планування та прийняття рішень зазвичай є слабоформалізованими через високий рівень невизначеності і динаміки як зовнішнього, так і внутрішнього середовища підприємства. Низький рівень управлінського потенціалу та відсутність ефективного інформаційного забезпечення часто є причинами слабкої конкурентної позиції підприємств.

Передовий досвід свідчить, що лише своєчасна, адекватна інформація є основою ефективного управління, включаючи створення нових благ, постачання ресурсів та формування системи цінностей для споживача. Швидкі економічні зміни в Україні ще більше підкреслюють роль інформаційного забезпечення та ефективного обміну даними між керівництвом і працівниками.

Інформаційні технології та бази даних самі по собі не забезпечують довгострокової конкурентної переваги. Конкурентні переваги досягаються лише через трансформацію інформації у знання та їх використання для прийняття ефективних управлінських рішень. Керівництво має виробляти або отримувати необхідну інформацію, контролювати її джерела, адаптувати під потреби користувачів, виконувати аналітичні дії для підтримки управлінських процесів.

Отже, під знанням у цьому контексті розуміється оформлена інформація соціального характеру, яка сприймається суб'єктами управління як важлива для прийняття рішень та підвищення ефективності функціонування підприємства.

Знання саме по собі не є джерелом доходу, тому керівництво підприємства повинно спрямовувати зусилля на трансформацію знань у практичні навички та вміння для забезпечення ефективного управління. Знання, отримані з практичного досвіду, стають активними лише за умови їх постійного використання у виконанні завдань та ухваленні управлінських рішень. Ефективне використання знань передбачає їх застосування, передавання та генерацію нового знання. Для забезпечення повторного використання знань доцільно впровадити інформаційну систему управління знаннями, яка сприяє появі нових знань через поширення інформації та обмін досвідом.

В управлінні знаннями ключову роль відіграє внутрішньоорганізаційний трансферт, що складається з трьох фаз: ініціювання, рух і інтеграція. Ефективність

передавання знань залежить від характеристик їх носія. Управління знаннями можна визначити як сукупність процесів і технологій для виявлення, створення, обробки, поширення та зберігання накопичених знань з метою їх подальшого використання. Метою управління знаннями є виявлення корисної для підприємства інформації, що підвищує компетентність управлінців і скорочує час реакції на зміни в ринкових умовах.

Підприємства, які прагнуть впроваджувати управлінські новації та приймати ефективні управлінські рішення, повинні визначити особливості інформаційної системи, здатної забезпечити досягнення поставлених цілей. Динамізм діяльності організацій збільшує ймовірність прийняття неоптимальних рішень через брак часу, особливо у виборі стратегії. Тому конкурентні переваги пов'язані з формуванням у керівництва уявлення про можливості сучасних технологій, що вимагає інтеграції інтелектуальних елементів у інформаційну систему.

Створення та використання інформаційної системи розвитку управлінського потенціалу (ІСРУП) як інтелектуального центру є необхідною умовою для ухвалення ефективних управлінських рішень та розвитку управлінських інновацій. Ефективність управління залежить від професійно-кваліфікаційного, творчого потенціалу та організаційної спроможності керівництва, однак людський інтелект обмежений у нагромадженні великих обсягів інформації та аналізі складних процесів. Тому ІСРУП має стати інтелектуальним центром із наскрізним інформаційним середовищем для обміну знаннями між управлінцями, які разом із віртуальними інтелектуальними агентами аналізують інформацію про стан ринку, діяльність конкурентів та контрагентів, внутрішні процеси та досягнуті результати.

Зважаючи на значну кількість завдань керівників вищої ланки щодо формування стратегії, політики, структури управління та контролю за діяльністю підрозділів, доцільно визначити користувачів ІСРУП серед керівників верхньої, середньої та нижньої ланок. Для розвитку потенціалу підприємства, впровадження управлінських новацій та прийняття ефективних рішень ІСРУП має виконувати три основні завдання.

Перше завдання полягає у забезпеченні інтерактивного доступу керівників до інформації та співпраці з інтелектуальними агентами, які опрацьовують внутрішню та зовнішню інформацію. Це дозволяє керівникам отримувати необхідні дані для планування діяльності підрозділів та ухвалення рішень. Успішність підприємства залежить не лише від планування, а й від ефективності інших функцій менеджменту. Основним завданням ІСРУП є створення інтелектуального центру для обміну знаннями між керівниками підприємства, що забезпечує підвищення ефективності управлінських рішень та розвиток організаційного потенціалу.

Перехід від простого використання знань до їх розвитку, накопичення та обміну вимагає формування організаційної культури, де керівництво усвідомлює, що обмін знаннями створює синергетичний ефект для підприємства. Нове знання виникає через інформаційний обмін та рекомендації, засновані на досвіді. Для цього необхідно стимулювати обмін знаннями через ефективну кадрову політику та забезпечити доступ працівників до комунікаційних технологій на підприємстві.

Ключовим фактором є інтелект керівників, їхні знання, навички та вміння, а процес обміну ними в ІСРУП залежить від мотиваційної підтримки через кадрову політику. У міжнародній практиці для стимулювання обміну знаннями застосовують бонусні системи, які надають працівникам привілеї залежно від значущості наданої інформації та отриманого прибутку. До бонусів належать премії, службове авто, додаткові відпустки, поїздки за кордон та можливості кар'єрного росту. Керівники, які не використовують систему для обміну знаннями, можуть підпадати під антибонусні механізми, що позбавляє їх права брати участь у важливих обговореннях та отримувати премії.

Таким чином, для створення ефективного інформаційного середовища вироблення, аналізу та ухвалення управлінських рішень на підприємствах машинобудування необхідно впровадження ІСРУП. Вона забезпечує переваги у формуванні знань, підтримці обміну інформацією, прискоренні ухвалення рішень та підвищенні ефективності управлінського процесу.

Створення ІСРУП безпосередньо впливає на підвищення рівня компетентності керівництва, сприяє ефективному використанню потенціалу

підприємства та його спрямуванню на ухвалення оптимальних управлінських рішень для стабільного розвитку. Ефективність діяльності підприємств у сучасних умовах невизначеності потребує оновлення змісту основних функцій менеджменту, освоєння досконалішого управлінського інструментарію та впровадження управлінських новацій.

Однак наявність сучасної інформаційної системи управлінського розвитку є необхідною, але недостатньою умовою ефективності системи управління. Її слід розглядати як ключовий елемент управлінської системи, що оптимізує використання потенціалу підприємства та сприяє впровадженню інноваційних ідей. Успішна реалізація інноваційного процесу вимагає, щоб виконавці мали досвід, належну кваліфікацію, відповідні знання та методи розв'язання завдань на критичних етапах процесу. Спеціальна підготовка кадрів і набуття ними досвіду інноваційної діяльності є обов'язковою умовою успішності інновацій.

Підготовка керівників різних ланок до ухвалення управлінських рішень передбачає не лише накопичення знань, а й формування стійкої професійної компетентності. Вітчизняні підприємства стикаються з проблемами підготовки та підвищення кваліфікації персоналу, оскільки для багатьох керівників це не є пріоритетом і не усвідомлюється як фактор підвищення конкурентоспроможності. Аналіз досвіду німецьких підприємств показує, що фінансові витрати на одного працівника вдвічі перевищують розмір заробітної плати, при цьому на підготовку та підвищення кваліфікації витрачається 11 % усіх додаткових витрат.

У багатьох вітчизняних компаніях керівники не мають чіткого бачення політики розвитку людських ресурсів і програм підготовки, а наявні програми часто не відповідають стратегії підприємства та особливостям галузі. Для удосконалення системи підготовки персоналу повинна залучатися не лише компанія та навчальні заклади, а й держава та громадськість, при цьому держава має використовувати економічні, організаційні та правові важелі.

До економічних важелів впливу належать розроблення економічних і соціальних заходів розвитку країни, аналіз діяльності вищих навчальних закладів, які готують фахівців у сфері управління, та сприяння підприємствам у залученні професійно підготовлених, компетентних працівників. Організаційні методи впливу полягають у державному інвестуванні у систему підготовки персоналу,

державному кредитуванні програм підготовки кадрів та розвитку системи управлінської освіти. Правові методи реалізуються через регулювання діяльності вищих навчальних закладів, ліцензування їхньої діяльності, забезпечення якісних освітніх послуг та створення сприятливих умов праці науково-педагогічного персоналу.

Громадськість у такому партнерстві сприяє розвитку системи підготовки персоналу, виступаючи як учасник програм управлінської освіти та як сторона, зацікавлена в ефективній діяльності підприємств. Заклади управлінської освіти повинні реалізовувати програми підготовки персоналу, базуючись на інноваційній моделі розвитку підприємництва, яка передбачає створення нових благ, впровадження модернізованого обладнання, побудову гнучкої організаційної структури та забезпечення конкурентоспроможності суб'єкта господарювання.

У сучасних умовах роль управління вітчизняними підприємствами значно зростає, оскільки зміцнення позицій у конкурентній боротьбі залежить від якості управління та рівня підготовки керівників. Потреба у підвищенні кваліфікації стає все більш відчутною, особливо через реорганізацію структур і зменшення їхніх розмірів, що змушує 20 % керівників вищого та середнього рівнів підвищувати інтенсивність праці у 1,5–2 рази та нести більшу відповідальність через ризики зовнішнього середовища.

Підвищення ефективності потенціалу підприємства через розвиток кваліфікації управлінського персоналу відбувається з урахуванням рівня керівництва — нижньої, середньої чи вищої ланок. Виділяють такі види підвищення кваліфікації: посадова перепідготовка для підвищення технічного, організаційного та професійного рівнів; підвищення кваліфікації за профілем базової освіти для підготовки до складнішої роботи; цільове підвищення кваліфікації керівників для виконання певних функцій. Необхідність постійної підготовки вимагає створення навчальних центрів, відділів кадрової політики та підрозділів для аналізу ефективності підготовки та перепідготовки кадрів, з використанням внутрішніх і зовнішніх форм навчання для пришвидшення процесу підвищення кваліфікації.

З метою підвищення ефективності використання потенціалу підприємства необхідно розробити Програму розвитку управлінського персоналу, що враховує

рівні управлінських ланок і специфіку функціонування підприємства. Реалізація Програми передбачає такі етапи: створення інформаційної бази даних із проблемними ситуаціями управління; збирання та аналіз інформації для визначення змісту та методики проведення засідань «круглих столів»; визначення джерел фінансування для проведення заходів; збір інформації щодо учасників програми, які можуть представляти державні та місцеві органи влади, керівників підприємств, науково-педагогічних працівників та громадськість; розроблення тематики засідань та календарного плану заходів із формуванням робочих груп і погодженням плану з учасниками; проведення засідань із активним обговоренням проблем, обміном досвідом і пропозиціями щодо ефективного управління; розроблення плану дій для удосконалення управління підприємствами через ефективне використання наявного управлінського потенціалу.

Проте багато управлінців в Україні ще не усвідомлюють, що ключовим чинником ефективного використання потенціалу підприємств у ринкових умовах є підвищення компетентності керівників, здатності своєчасно адаптувати стратегію підприємства до змін зовнішнього середовища, розвивати творчий потенціал працівників, проявляти власну ініціативність і гнучкість у прийнятті управлінських рішень

3.2. Стратегія ресурсозабезпечення сільськогосподарських підприємств та шляхи підвищення їх конкурентоспроможності

Головним напрямком підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва є впровадження та використання ринкового механізму господарювання, який передбачає створення дієвих важелів і стимулів, що сприяють розвитку галузі. Світовий досвід свідчить, що ринковий механізм господарювання забезпечує високі темпи економічного та соціального розвитку, ефективне використання виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств, прискорення науково-технічного прогресу та підвищення рівня життя населення.

До основних галузевих особливостей, що визначають специфіку формування ринкового механізму господарювання в аграрному секторі, належать:

- незамінність галузі та її ключова роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни;
- високий рівень собівартості продукції;
- специфічний характер виробництва, який полягає у великих обсягах продукції з обмеженим терміном зберігання та реалізації;
- застаріла матеріально-технічна база.

Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва в Тернопільській області та в Україні загалом можливе за умови використання внутрішньогосподарських резервів на рівні конкретних підприємств. Врахування відмінностей між різними агропідприємствами дозволяє визначити оптимальні шляхи підвищення ефективності. Водночас техніко-технологічні, організаційно-економічні та соціально-економічні фактори впливають на ефективність господарської діяльності універсально, що дає змогу узагальнити джерела резервів.

Основними напрямками використання внутрішньовиробничих резервів та підвищення ефективності роботи сільськогосподарських підприємств є поліпшення використання виробничого потенціалу та оновлення основних фондів у кількісному та якісному аспектах. Підвищення ефективності використання основних засобів є першочерговим завданням для всіх агропідприємств Тернопільщини та України. Це особливо важливо на сучасному етапі, коли оновлення основних фондів стримується нестачею власних коштів підприємств та обмеженими можливостями залучення позичкового капіталу.

Виявлені в ході економічного аналізу резерви дозволяють визначити такі шляхи їх впровадження:

- забезпечення високого технічного рівня обладнання через регулярне технічне обслуговування та своєчасне оновлення;
- впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво для підвищення конкурентоспроможності продукції;

- забезпечення підприємств сировиною шляхом маркетингового аналізу ринку та вибору оптимальних каналів постачання та реалізації готової продукції;
- формування виробничих запасів у обсягах, що гарантують безперервний процес виробництва з мінімальними витратами на зберігання та транспортування;
- застосування прогресивних форм організації праці для ефективного використання засобів і предметів праці.

Використання резервів, зумовлених соціально-економічними факторами, потребує заходів для підвищення продуктивності праці. Основними напрямками є підвищення кваліфікації персоналу, популяризація передового досвіду в організації виробництва та ознайомлення з сучасними науково-технічними досягненнями.

Розвиток сільського господарства у Львівській області в перспективі має забезпечити вирішення проблем продовольчої безпеки та досягнення максимально можливого рівня самозабезпечення продукцією сільського господарства (рис. 3.1).

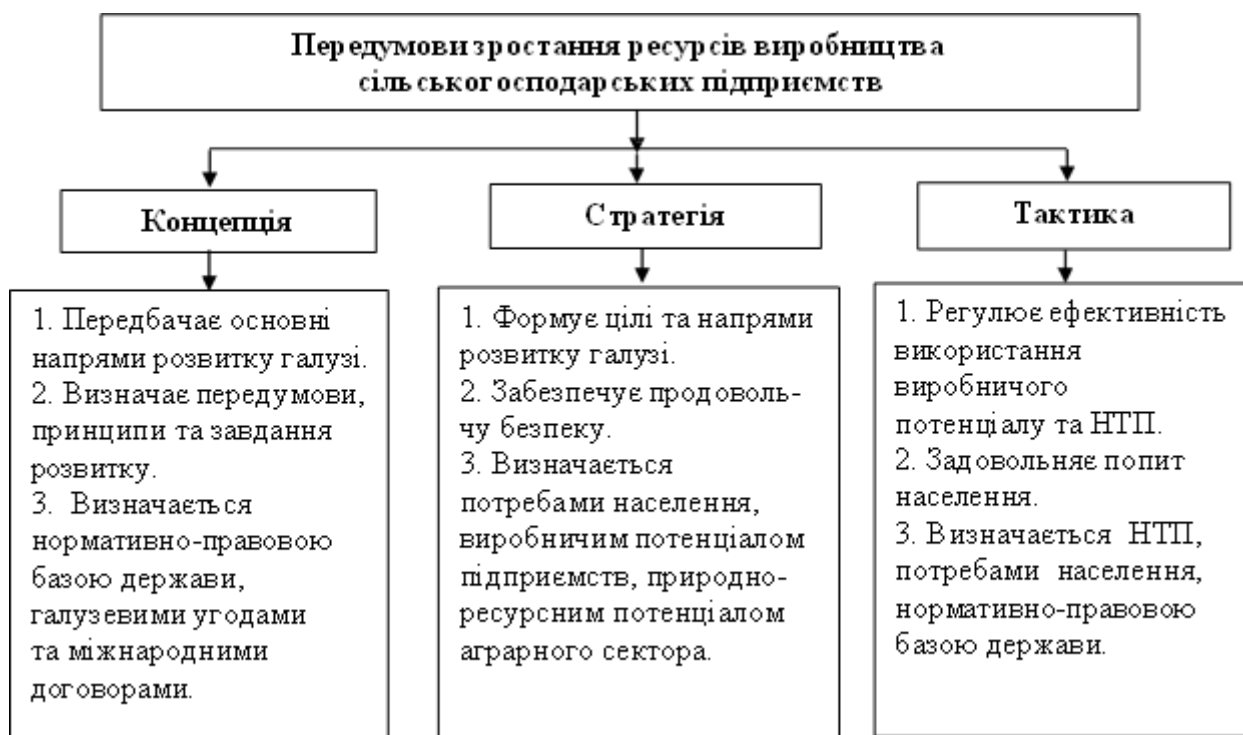

Рис. 3.1. Управління розвитком ресурсів виробництва сільськогосподарських підприємств

Після визначення місії та цілей підприємства, а також аналізу його сильних і слабких сторін, формуються основна стратегія та конкретні дії підприємства. Стратегічне планування охоплює сукупність рішень керівництва, спрямованих на досягнення довготермінових цілей організації. У економічному контексті стратегія визначає місію підприємства, основні цілі та завдання, генеральну програму дій, а також пріоритети та розподіл ресурсів. Стратегія показує, чого прагне досягти підприємство, тоді як тактика визначає конкретні способи та методи для досягнення поставлених цілей.

Пріоритетними напрямками сталого розвитку аграрного сектору регіону можна вважати: активізацію інноваційних процесів в агробізнесі, розвиток органічного виробництва, державну підтримку аграрного сектору та розвиток сільськогосподарського машинобудування. Без впровадження інновацій Україна, зокрема її аграрна сфера, не зможе залишатися конкурентоспроможною на зовнішніх ринках. Постійне оновлення технологій та широке використання сучасних наукових розробок забезпечують оптимальний розвиток агробізнесу.

До ключових напрямів інноваційної діяльності належить створення та впровадження високоефективних сортів і гібридів сільськогосподарських культур, нових продуктивних порід тварин, ґрунтозахисних систем землеробства та ресурсощадних технологій. Особливу увагу слід приділяти розвитку органічного сільського господарства, яке в Україні знаходиться на початковому етапі. Виробництво екологічно чистої продукції може зайняти незаповнені ніші на внутрішніх і світових ринках, але нині індекс реалізації продукції рослинництва зменшується (106,8 % у 2006 р. та 89,0 % у 2007 р.), що негативно впливає на агробізнес.

Важливою складовою розвитку аграрного сектору є державна підтримка. Щорічні видатки на інженерно-технічне забезпечення АПК та сприятлива податкова та бюджетна політика стимулюють розвиток конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва.

Сільськогосподарське машинобудування також відіграє ключову роль: необхідне збільшення виробництва зернозбиральних, кукурудзозбиральних,

картоплезбиральних та бурякозбиральних машин, а також поліпшення їхніх технологічних характеристик. Так, обсяг введених у дію основних засобів становив 16 389 млн грн у 2023 р. та 14 883 млн грн у 2024 р.

Для успішного виходу на нові ринки збуту та розвитку співпраці з країнами СОТ і ЄС важливий розвиток міжнародних відносин, оновлення матеріально-технічної бази, підвищення рівня механізації та електрифікації виробництва, введення в дію нових та реконструкція існуючих потужностей. Загальна концепція сталого розвитку агробізнесу полягає у виконанні комплексного плану дій у всіх сферах його функціонування, що забезпечує завоювання нових ринкових позицій на національному та світовому рівні.

Визначальним фактором розширеного відтворення валового продукту в АПК та формування ресурсного потенціалу будь-якої галузі є організація виробництва на науково обґрунтованих засадах із застосуванням прогресивної, екологічнобезпечної матеріально-технічної бази та сучасних високопродуктивних технологій.

Науково обґрунтований підхід до формування структури основних елементів ресурсного потенціалу аграрних підприємств передбачає чітку орієнтацію на спеціалізацію виробництва, що дозволяє визначити необхідні кількісні та якісні параметри земельних та трудових ресурсів, а також основних засобів, зокрема складу машинно-тракторного парку.

Ефективніше використання ресурсів сільськогосподарських підприємств та стимулювання розвитку підприємництва в агропромисловому виробництві матиме низку позитивних наслідків:

- розширення можливостей продуктивної трудової діяльності сільських жителів;
- збільшення доходів населення;
- залучення молоді до роботи в аграрному секторі та її закріплення на селі;
- розвиток соціальної інфраструктури сільських територій.

Економічна ефективність виробництва визначається співвідношенням отриманого результату до сукупних витрат підприємства. Оскільки сільськогосподарське виробництво є складним і багатогранним процесом, оцінку ефективності доцільно здійснювати як систему взаємопов'язаних економічних показників, що комплексно характеризують використання основних елементів аграрного виробництва.

Для оцінки економічної ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства рекомендується застосовувати систему показників, що відображають співвідношення кінцевих результатів (валова та товарна продукція, прибуток) та ресурсного потенціалу, а також рівень рентабельності виробництва.

Сукупність ресурсів, з урахуванням їх обсягу та якості, визначає ресурсні можливості підприємства. Через можливість маневру ресурсами та їх трансформації між різними видами постає потреба у виборі оптимальної комбінації ресурсів серед багатьох альтернатив. Від ефективності їх використання безпосередньо залежить результативність роботи будь-якого підприємства. Механізм використання ресурсів сільськогосподарськими підприємствами регіону представлено на рис. 3.2.

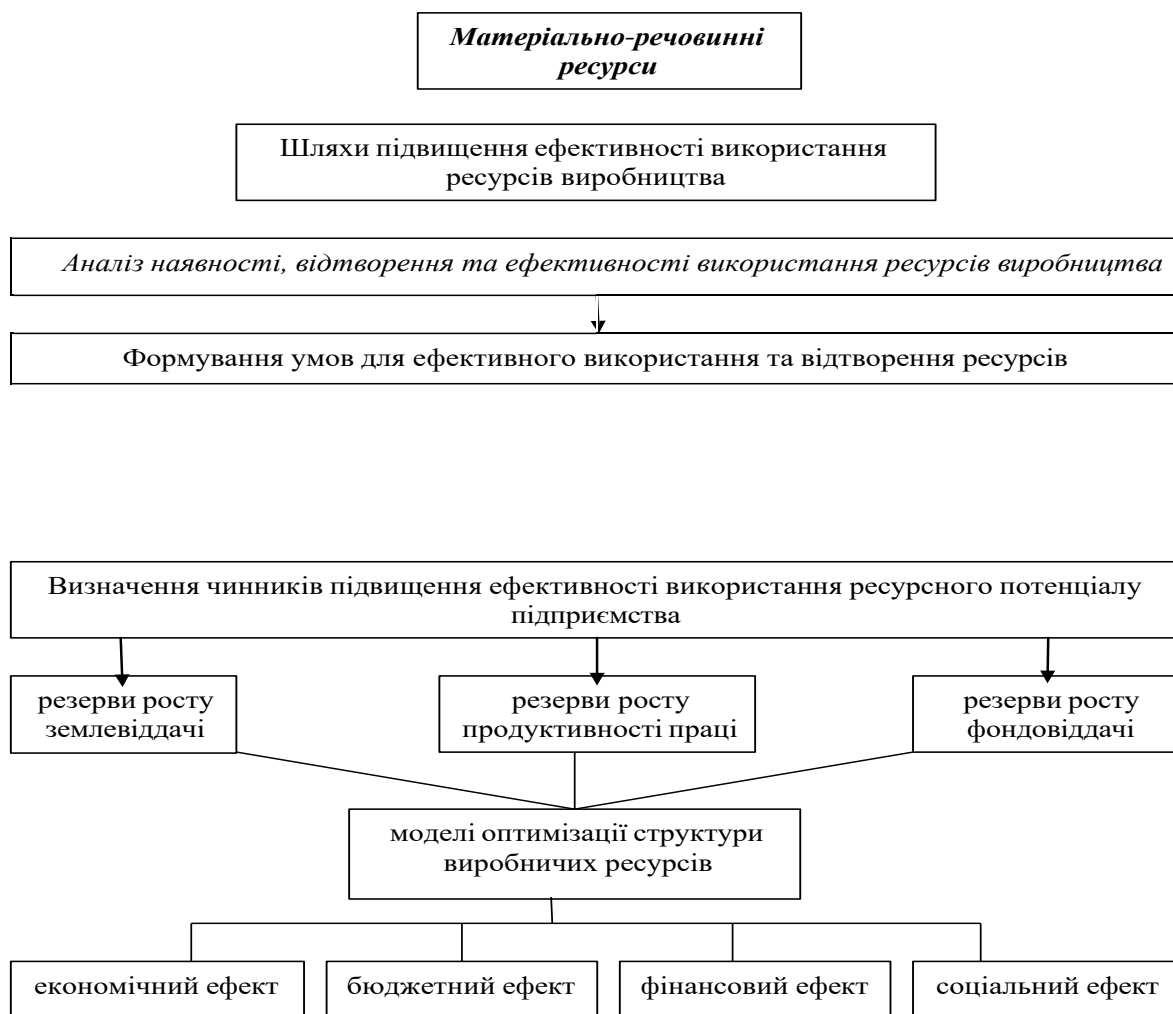

Рис. 3.2. Механізм ефективного використання ресурсів виробництва сільськогосподарськими підприємствами регіону*

На наведеній схемі відображено ключові результати досліджень, які визначають передумови зростання ресурсовіддачі, конкретні напрями підвищення ефективності використання ресурсів сільськогосподарських підприємств, інструменти їх реалізації та очікувані ефекти. У сукупності вони формують комплексний механізм раціонального використання виробничих засобів.

Сучасні агроформування для забезпечення сталого розвитку в умовах складної економічної ситуації потребують проведення організаційно-економічних трансформацій, зокрема збалансування ресурсного потенціалу, оновлення технологій, впровадження високопродуктивної худоби та насіння, тобто орієнтації на інноваційний розвиток.

Для кожної галузі АПК проміжна продукція (мінеральні добрива, засоби захисту рослин, енергоресурси тощо) є самостійним видом ресурсів. У сфері матеріального виробництва поточні матеріальні витрати впливають на економічне зростання опосередковано — через ефективність використання природних ресурсів, основних фондів і трудових ресурсів. Стан виробничих фондів та трудових ресурсів недостатньо ефективний для вирішення головної соціально-економічної задачі — забезпечення продовольчої безпеки країни. Тому сталий розвиток залежить не від максимізації обсягів виробництва, а від рівня задоволення суспільних потреб і продуктивності використання матеріальних ресурсів.

Перехід до інтенсивного розвитку аграрного виробництва ускладнюється низькою ефективністю використання ресурсного потенціалу, обмеженими джерелами розширення виробництва та ослабленням соціальної орієнтації економіки. Формування сучасного ринку сільськогосподарської продукції вимагає комплексних заходів, зокрема вдосконалення економічних взаємовідносин усіх ланок АПК. Сільське господарство має стати інтегратором виробничого процесу через регулювання обсягів, структури, якості та асортименту продукції на ринку продовольчих товарів.

Світовий досвід демонструє, що сільськогосподарські підприємства є основою інтеграції виробництва продовольства, забезпечуючи міжгалузеві виробничо-технологічні та соціально-економічні зв'язки. Вони організовують систему міжгалузевих процесів для випуску продукції та задоволення потреб населення.

На сучасному етапі взаємовідносини між ланками АПК переважно конфронтаційні. Протиріччя між сільськогосподарськими і переробними підприємствами, посилені неузгодженими заходами державного регулювання та нерозвиненим ринковим середовищем, негативно впливають на соціально-економічну ефективність їх діяльності. Ускладнення взаємовідносин значною мірою зумовлено макроекономічними факторами, а їх врегулювання є прерогативою центральних та місцевих органів виконавчої влади.

Вирішення проблеми вдосконалення взаємовідносин між виробниками та переробною промисловістю потребує тісної координації державних органів і самоврядування, щоб поєднати загальнодержавні інтереси з інтересами виробників та забезпечити ефективне використання їх природно-ресурсного, трудового та виробничого потенціалу.

Аналіз зовнішніх організаційно-економічних факторів і взаємовідносин між сільськогосподарськими та переробними підприємствами Тернопільської області показав, що основні протиріччя виникають у питаннях ціноутворення на сировину та виконання договірних зобов'язань. Наслідками є диспаритет цін між сільськогосподарською та промисловою продукцією, зниження прибутків товаровиробників, які не забезпечують умов для розширеного відтворення, та криза неплатежів, що погіршує фінансовий стан підприємств.

Вищезазначені проблеми негативно впливають на діяльність сільськогосподарських підприємств і змушують їх створювати власні зернопереробні потужності та будувати зерносховища. Це призводить до додаткових витрат і зниження рівня прибутковості хлібозаводів. Основною причиною протиріч у взаємовідносинах між сільськогосподарськими підприємствами та переробною промисловістю Львівської області є нестабільність аграрного ринку. Підприємства працюють в умовах невизначеності, нестабільності та ризику, під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів, що обмежує можливості використання внутрішньовиробничих резервів для підвищення ефективності виробництва. Відсутність чітких стратегічних цілей і орієнтація на короткострокові вигоди руйнує усталені зв'язки в усіх сферах АПК.

Основним шляхом вирішення цих проблем є створення професійних та міжпрофесійних об'єднань в агропродовольчому комплексі. Згідно з проектом Закону України «Про професійні та міжпрофесійні об'єднання в агропродовольчому комплексі», АПК визначається як сукупність галузей, що забезпечують виробництво, зберігання, транспортування, переробку, оптовий збут, роздрібну торгівлю та сервісне обслуговування продукції. Об'єднання таких галузей дозволяє створити міжпрофесійну організацію для захисту інтересів товаровиробників.

Головною метою об'єднань є впровадження сучасних правил конкуренції та прозорості ринків сільськогосподарської сировини і продукції переробки, задоволення внутрішнього попиту, створення умов для експортних операцій, вплив на державну політику, посилення конкурентоспроможності членів на внутрішньому та зовнішньому ринках, наближення продукції до кінцевого споживача та збільшення доходів учасників об'єднань.

Для підвищення ефективності функціонування переробної промисловості та взаємовідносин із сільськогосподарськими виробниками необхідно впровадження ефективної маркетингової політики. Особлива увага маркетингових служб повинна приділятися інформаційним потокам: доступ до оперативної та достовірної комерційної, науково-технічної та нормативно-правової інформації дозволяє об'єктивно оцінювати ситуацію на ринку.

Вищою формою маркетингової діяльності є маркетинговий моніторинг, який на підприємствах Тернопільської області практично відсутній. Нині аналіз попиту та пропозиції здійснюється лише в рамках збутової діяльності і не охоплює виробничий процес. Відсутній міжгалузевий обмін маркетинговою інформацією, особливо між виробниками сировини та переробними заводами. Маркетинговий моніторинг має мати міжгалузевий характер і сприяти поліпшенню взаємовідносин між товаровиробниками та переробною промисловістю.

Лібералізація торговельних режимів за умовами СОТ створює для вітчизняного ринку сільськогосподарської продукції як переваги, так і ризики. Переваги включають відкритість ринків країн-членів СОТ та поступове поширення міжнародних правил торгівлі, страхування, кредитування та інвестування.

Інженерно-технічне забезпечення визначається як система консультацій і підготовки кадрів, придбання та обслуговування техніки, забезпечення запасними частинами і паливно-мастильними матеріалами, ремонт та утилізація техніки з метою економічно вигідної експлуатації протягом встановленого терміну.

Основними завданнями міжпрофесійних об'єднань є: розробка механізмів збалансованого попиту і пропозиції на ринку аграрних продуктів, планове

виведення продукції на ринок, стабілізація цін, забезпечення гарантій поставок і оплати, узгодження технологій виробництва, переробки, пакування та продажу кінцевої продукції.

Основний потік оперативної інформації має спрямовуватись у сферу виробництва, де приймаються ключові господарські рішення, а інформаційні потоки до державних органів управління сприяють об'єктивній оцінці ринкової ситуації та розробці обґрунтованих заходів державного регулювання сільськогосподарського та продовольчого ринків.

Інформація сприяє:

- плануванню виробничого процесу та обсягів продукції;
- підвищенню прибутковості підприємств;
- підготовці продукції до реалізації відповідно до потреб споживачів;
- забезпеченню сировиною та засобами виробництва;
- визначенню оптимальних каналів збуту та вибору покупців.

Орієнтація на споживача, як один із ключових принципів маркетингу, передбачає врахування основних мотивів придбання товару та специфічної мотивації різних типів споживачів. Основні чинники, що формують попит на продукцію сільськогосподарських підприємств, включають: рівень доходів населення, роздрібні ціни, якість і асортимент продукції, споживчі звички, зумовлені національно-історичними та іншими особливостями.

Вищою формою маркетингової діяльності є маркетинговий моніторинг, який на підприємствах Львівської області практично відсутній. Аналіз попиту та пропозиції здійснюється лише в рамках збутової діяльності і носить епізодичний характер, часто після того, як продукція вже вироблена і не реалізована.

Відсутність міжгалузевого обміну маркетинговою інформацією, особливо між виробниками сировини та переробними підприємствами, знижує ефективність взаємовідносин у АПК. Маркетинговий моніторинг має мати

міжгалузевий характер та сприяти поліпшенню співпраці між товаровиробниками та переробними підприємствами.

Завдання маркетингового моніторингу включають:

- підвищення якості продукції для задоволення потреб споживачів;
- збільшення конкурентоспроможності підприємств;
- рекламне забезпечення збуту продукції;
- розвиток галузі шляхом встановлення тісних взаємозв'язків із переробними підприємствами.

Система моніторингу ринку повинна забезпечувати: пошук, збір, класифікацію, обробку та надання оперативної інформації про надлишок та дефіцит продукції; оцінку попиту за асортиментом; прогнозування обсягів і структури виробництва на перспективу.

Маркетинг та ринковий моніторинг є невід'ємними складовими ринкового управління сільськогосподарськими підприємствами.

Ключовими завданнями управління розвитком підприємств Львівської області є:

- вивчення кон'юнктури та потреб ринку;
- прогнозування динаміки попиту та пропозиції;
- контроль інформаційних потоків щодо виробництва та ціноутворення;
- оцінка досягнень науково-технічного прогресу;
- визначення резервів підвищення ефективності виробництва.

Позитивними наслідками для споживачів стануть розширення асортименту та підвищення якості продукції, а також можливе зниження цін через конкуренцію.

Таким чином, формування потенціалу ТзОВ «Данута» передбачає комплексну роботу як над внутрішніми ресурсами та соціальним середовищем, так і над адаптацією до зовнішніх економічних та правових умов. Такий підхід дозволяє підприємству розробити ефективну стратегію розвитку, оптимізувати використання ресурсів та підвищити рівень конкурентоспроможності.

Особливості земельного ресурсу як базового елементу ресурсного потенціалу полягають у його стабільності та інерційності, що забезпечує сталість організації виробництва та неперервність економічної діяльності підприємства. Земля характеризується низькою мобільністю, практичною незамінністю у процесі виробництва продукції, фізичною обмеженістю, але має здатність до покращення своїх властивостей при раціональному використанні.

Підвищення ефективності використання земельно-ресурсного потенціалу у ТзОВ «Данута» можливе через інтенсифікацію сільськогосподарського виробництва та застосування сучасних технологій, що дозволяють збільшити урожайність кормових культур і валове виробництво зернових. Значну роль відіграє використання інноваційних ресурсозберігаючих технологій обробітку ґрунту, зокрема технології No-till, що підвищують продуктивність праці, економлять паливо та матеріали, зменшують амортизаційні витрати та загальні витрати на гектар порівняно з традиційними методами. Інноваційність також включає впровадження екологічно безпечних технологій органічного характеру, що забезпечує ефективність використання ресурсного потенціалу та підвищує рівень інноваційної структури підприємства.

Аналіз структури ресурсного потенціалу ТзОВ «Данута» показав різноспрямовані тенденції: частка оборотних коштів змінюється відповідно до обсягів виробництва та структури продукції, трудові ресурси зростають через підвищення витрат на оплату праці, а обсяг прибутку, що оцінює управлінські ресурси, за останній рік значно зменшився. Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу можливе через інтенсифікацію виробничих процесів, оптимізацію структури ресурсів, покращення організації бізнес-процесів та диверсифікацію виробництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агробізнес України – 2019 [Електронний ресурс] // Інфографічний довідник: [сайт]. – Режим доступу: <http://agrex.gov.ua/wp-content/uploads/Infografika-silskogo-gospodarstva-Ukrayini-vid-BakerTilly-taLatifundist.pdf>.
2. Аграрна реформа в Україні. / П.І. Гайдучкий, П.Т. Саблук, Ю.О. Луценко та ін.; За ред. П.І. Гайдучкого - К.: ННЦ ІАЕ, 2015. - 424 с.
3. Амбросов В.Я. Забезпечення державної підтримки сільськогосподарського виробництва в умовах членства України у СОТ / В.Я. Амбросов, В.М. Онегіна // Економіка АПК. – 2009. – №2. – С. 15-24.
4. Амбросов В.Я. Фінансова стабілізація розширеного відтворення в аграрному секторі економіки / В.Я. Амбросов // Агроінком. – 2017. – № 7-8. – С. 26-28.
5. Андрійчук В. Г. Метод аналізу оболонки даних (DEA) у вимірі та оцінці ефективності діяльності підприємств / В. Г. Андрійчук, Р. В. Андрійчук // Економіка АПК. – 2021. – № 7. – С. 81–88.
6. Андрійчук В.Г. Важливі підйоми відродження аграрного бізнесу // Економіка АПК. – 2019. — № 4. - С. 18.
7. Андрійчук В.Г. Капіталізація сільського господарства: вимір масштабів та оцінка переваг і загроз здійснення. // Економіка АПК. - 2016. - № 2. - С. 8 - 16.
8. Балабанова Л.В. Маркетингова товарна політика в системі менеджменту підприємств: Монографія/Л.В. Балабанова, О.А. Бриндіна – Донецьк: ДонДУЕ, 2017. – 263 с. 12. Балабанова Л.В. Управління маркетинговим потенціалом підприємства / Л.В. Балабанова, Р.В. Мажинський. – К.: ВД «Професіонал», 2016. – 288 с.
9. Бень Т. Г. Інтегральна оцінка фінансового стану підприємства / Бень Т. Г., Довбня С. Б. // Фінанси України. — 2018. — № 6. — С. 53—60.
10. Березіна Л.М. Виробнича функція та ресурсний потенціал аграрних підприємств / Л.М. Березіна // Вісник ХНТУСГ: Економічні науки. Ринкова трансформація економіки АПК. – Харків: ХНТУСГ, 2016. - №31. – С. 64-68.

11. Бесенюк В.М. Ресурсний потенціал агроформувань у забезпеченні ефективного господарювання // Економіка: проблеми теорії та практики. Випуск 193: В 5 т. Том I. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2014. – с. 158 – 168.
12. Блюмська К. В. Об'єктивні передумови переходу до концепції інноваційного маркетингу в підприємствах АПК [Електронний ресурс] / Ю. І. Данько, К. Блюмська // Вісник Львівського національного аграрного ун-ту : наук. журнал. – Сер. «Економіка АПК» / Львівський НАУ. - Львів, 2012. - № 19 (1).
13. Блюмська К.В. Економічна оцінка іміджу підприємства / О.В. Шумкова, К.В. Блюмська // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Фінанси і кредит». – 2021. – №1.- С. 56-59.
14. Блюмська-Данько К. В. Вплив інноваційного маркетингу на формування товарної політики сільськогосподарського підприємства / В. М. Жмайлов, К. В. Блюмська-Данько // Вісник Сумського національного аграрного ун-ту : науковий журнал. – Сер. «Економіка і менеджмент» / Сумський НАУ. – Суми, 2023. – Вип. 6(57). – С. 90-94.
15. Богуцька Н.М. Ресурсний потенціал підприємства та проблеми його оцінки: [Електронний ресурс] / Н.М. Богуцька. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2020/Economics/57474.doc.htm.
16. Бородіна О.М. Сільськогосподарське дорадництво та проблеми його кадрового забезпечення. – К.: ІАЕ, 2023. – 72 с.
17. Бурковський І.Д. Матеріально-ресурсний потенціал аграрного сектора України: стан та напрями розвитку.// Економіка АПК. - 2014. - № 3. - С. 26 — 29.
18. Вишневська О.М. Ресурсний потенціал аграрного сектора економіки України: соціально-економічні та екологічні аспекти : [монографія]. – Миколаїв, 2021. – 487 с.
19. Воловик Д.В. Розвиток системи управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств / Д.В. Воловик // Вісник Полтавської державної аграрної академії №4 (75). – 2018. – С. 133-136.
20. Грабчук О. М. Формування системи принципів фінансового ризик-менеджменту // Економічний аналіз.– Тернопіль: Економічна думка.– Вип. – 2020. – Т. 5. – С. 241-244.

21. Гречаник Н. Ю., Стельмахук Н. А. Сутність та особливості маркетингової цінової політики //Інноваційна економіка. – 2012. – №. 32. – С. 205-212.
22. Гунченко О.В. Ресурсний потенціал та умови його формування в сільськогосподарських підприємствах / О.В. Гунченко // Сталий розвиток економіки № 5. – 2021. – С. 75-80.
23. Гуржій Н.М. Управління стратегічним маркетингом: парадигма, інструментарій, результативність: монографія / Н.М. Гуржій. — Донецьк: ДонНУЕТ, 2022. — 560 с
24. Гуцул Т. А. Ефективність та перспективи розвитку молочного скотарства в Україні //Вісник Сумського національного аграрного університету.–2011.–Вип. – 2011. – Т. 1. – С. 40-46.
25. Гудзь О.Є. Державна програма фінансової підтримки підприємств АПК через механізм здешевлення кредитів / О.Є. Гудзь, А.В. Сомик // Економіка АПК. – 2018. – №11. – С. 54-63.
26. Данько Ю. І. Кооперація в системі забезпечення конкурентоспроможності підприємств-виробників свинини / Ю. І. Данько, І. В. Лозинська.// Економіка АПК. –К.: Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», 2022. - №4. – С.93-98
27. Данько Ю. І. Теоретико-методологічне обґрунтування підходів до моделювання рівня конкурентоспроможності аграрних підприємств //Інноваційна економіка. – 2016. – №. 5-6. – С. 76-80.
28. Дем'яненко С. Особливості формування виробничих витрат і цін на продукцію сільського господарства // Економіка України. – 2009. - №12. – С.42-48.
29. Дмитрук Б. П. Аналіз ефективності використання ресурсів галузі рослинництва сільськогосподарських підприємств Черкаської області з використанням метода data envelopment analysis (DEA) / Б. П. Дмитрук, Т. Б. Вітряк // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. – 2012. – Вип. 1 (11). – С. 138–147.
30. Довгаль О.В. Механізм ефективного управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств / О.В. Довгаль // Агросвіт № 5. – 2016 – С. 20-22.

31. Дудар, В. Т. Ефективність інноваційного розвитку агропромислового виробництва [Електронний ресурс] : монографія / В. Т. Дудар, А. В. Шумський, Б. О. Язлюк. - Тернопіль : Астон, 2013. - 260 с.
32. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 3. / Редкол.: ... С.В. Мочерний (відп. ред) та ін. – К.: – Видавничий центр —Академія, 2001. – 952 с.
33. Єресько І.Г. Ресурсний потенціал: Сутність і напрямки розвитку / І.Г. Єресько // Економіка і регіон. – 2006. – №4 (11). – С. 65–69.
34. Єрмаков О.Ю. Методичні аспекти узагальненої оцінки економічної ефективності використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств / О.Ю. Єрмаков, М.І. Кареба //Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – Черкаси: ЧДТУ. – 2009. – вип. 22, ч.2. – С.12-15.
35. Жадько К.С. Підвищення ефективності використання персоналу та його розвиток. Монографія / [А.Г. Бабенко, Ю.Г. Горященко, К.С. Жадько та ін.] / за заг. редакцією д.е.н. А.Г. Бабенка. – Дніпропетровськ: УМСФ, 2016. – 493 с.
36. Жмайлов В. М. Організаційно-економічні основи управління прибутком сільськогосподарських підприємств: монографія / В. М. Жмайлов, О. Г. Жмайлова, О. О. Бабицька та ін. – Суми: Сумський національний аграрний університет, 2014. – 308 с.
37. Зайцев Ю. О. Детермінанти розвитку систем ринкового розподілу продукції аграрних підприємств / Красноручський О. О., Зайцев Ю. О. // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. – 2015. – №. 162. – С. 20-31.
38. Замора О.І. Основні тенденції формування і використання трудових ресурсів / О.І. Замора // Актуальні проблеми економіки. - 2016. - №4. - С. 85-91.
39. Іванілов О.С. Економіка підприємства: підручник / О.С. Іванілов. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 728 с.
40. Іртищева І. О., Смелянець Т. В., Обозна А. О. Стратегічні орієнтири розвитку аграрної сфери в контексті національної антикризової політики //Вісник Харківського національного аграрного університету ім. ВВ Докучаєва. Сер.: Економічні науки. – 2013. – №. 11. – С. 27-39.

41. Кириленко І. Г. Агропромисловий розвиток України – криза невикористаних можливостей / І. Г. Кириленко, В. В. Дем'янчук // Економіка АПК. – 2011. – №3. – С. 16-22.
42. Кісіль М. І. Критерій і показники економічної ефективності бізнесу / М. І. Кісіль // Економіка АПК. – 2013. – №8. – С. 59-62.
43. Коваленко О.В. Ефективність використання ресурсного потенціалу підприємств сільських територій / О.В. Коваленко // Вісник аграрної науки. – 2008. – № 7. – С. 70-72.
44. Коваленко О.В. Оцінювання ефективності управління діяльністю підприємств за критеріями товарно-цінової стратегії / Коваленко О.В. // Економіка АПК. – 2019. – №3 (173). – С. 123–128.
45. Корецька С.О. Методологічні аспекти формування ресурсної стратегії підприємства / С.О. Корецька // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – Випуск 4(60). – 2012. – Серія «Економіка». – С. 89-100.
46. Красноручський О. О. Закономірності та принципи функціонування систем ринкового розподілу продукції аграрних підприємств / Красноручський О. О., Азізов О. Р. // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент. – 2015. – №. 4. – С. 3-13.
47. Крюкова І. Обліково-аналітичне забезпечення стратегічного маркетингового аудиту бізнес-суб'єктів аграрного сектору //Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції „Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах —. – 2016. – С. 135-138.
48. Ларіна Я. С. Управління маркетинговими ризиками товарної політики в аграрному секторі України / Я. С. Ларіна // Інноваційна економіка. – 2012. – №9 (35). – С. 199–202.
49. Маринич І. А. Наукові підходи до формування потенціалу підприємства / І. А. Маринич, Н. Р. Кадилович. – Л.: Изд-во НЛТУ, 2011. – Вип. 20.15. – 224 с.
50. Мельник А. Ф. Національна економіка / А. Ф. Мельник, А. Ю. Васіна, Т.Л.Желюк, Т. М. Попович. – К. : Знання, 2011. – 463 с.

51. Мельник Л.Л. Шляхи підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства / Б. Андрушків, Л. Мельник, О. Погайдак // Формування ринкової економіки в Україні. – 2022. – Вип. 27. – С. 3-7.

52. Месель-Веселяк В. Я. Економічні передумови забезпечення розширеного відтворення сільськогосподарського виробництва в Україні / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2011. – №3. – С. 9-16.

53. Месель-Веселяк В. Я. Удосконалення методів оцінки економічної ефективності виробництва в сільськогосподарських підприємствах / В. Я. Месель-Веселяк, О. Ю. Грищенко // Науковий вісник ЛНАУ : економічні науки № 16, т. 1. – Луганськ : Книжковий світ, ЛНАУ, 2011. – С. 63-70.

54. Месель-Веселяк В. Я. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2014. – № 6. – С. 17-26.

55. Механізм державної підтримки у сфері сільського господарства необхідно вдосконалювати / [Електронний ресурс] / Офіційний агропромисловий сайт сільського господарства України – Режим доступу: <http://agroprom-ua.com/articles/287>.

56. Мороз, Л. А. Стратегічний аналіз маркетингового потенціалу підприємства / Л.А. Мороз, Т.В Лебідь. – Л. : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2019. – С. 45– 50.

57. Олійник Т.І. Сучасні тенденції ресурсного забезпечення сільськогосподарського виробництва /Т.І. Олійник, А.С. Коваленко//Вісник ХНАУ. Серія —Економіка АПК і природокористування— 2009. - № 14 – С.62-67.

58. Олійник Т.І. Формування й ефективне використання трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств: [монографія] /Т.І. Олійник/ Харків: - (Магда Ltd), 2018. – 338 с.

59. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2015 рік : [Статистичний бюлетень]. – ДСУ. – К., 2016. – 88 с.

60. Пархоμεць М.К. Організаційно-економічний механізм забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств: теорія, методика, практика: монографія / М.К. Пархоμεць, В.В. Гудак. - Тернопіль: ТНЕУ, 2014. - 256 с.

61. Пархоμεць М.К. Організаційно-економічні засади підвищення ефективності функціонування цукробурякового підкомплексу АПК (М.К. Пархоμεць, О.Р. Олійник) [Монографія]. – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – 260 с.
62. Пархоμεць М.К. Ціноутворення у підприємствах агропромислового виробництва: організація та методика / М.К. Пархоμεць, М.З. Матвійчук // [Монографія]. – Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ», 2012. – 228 с.
63. Піняга Н.О. Ефективність формування і використання ресурсного потенціалу у сільськогосподарських підприємствах Львівщини / Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». 2014. – Випуск 6. – Частина 3. - с.75-78.
64. Піняга Н.О. Забезпеченість виробничими ресурсами сільськогосподарських підприємств / Сталій розвиток економіки. – 2012. – №2 (12), с. 272-275.
65. Піняга Н.О. Підвищення ефективності використання потенціалу ресурсів підприємств у сучасних умовах господарювання / Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК. – 2013. – № 20 (1). – с.485-488.
66. Россоха В.В. Потенціал аграрного підприємства: методологія дослідження / В.В. Россоха // Економіка АПК. – 2011. – №4. – С. 35-40.
67. Россоха В.В. Формування і розвиток виробничого потенціалу аграрних підприємств: монографія / В.В. Россоха. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009. – 444 с.
68. Савченко С.М. Науково-методичні підходи до оцінювання конкурентоспроможності підприємства / Савченко С.М. // Ефективна економіка. – 2014. – №6. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3144>
69. Синюченко М. І.Конкурентоспроможність національної економіки: дослідження ефективності факторів зростання // М. І. Синюченко /Бізнес інформ'2014 - № 7 – С.14-17 150.
70. Сільське господарство України за 2016 рік : Стат. збірник. – Київ, 2017. – 388 с.
71. Славов В.П. Сутність поняття "ресурсозбереження" та його значення для галузей виробничої інфраструктури АПК / В.П. Славов, О.В. Коваленко //

Вісник ХНАУ ім. Докучаєва: Серія "Економіка АПК і природокористування. – 2007. – №9. – С. 29–42.

72. Тарасова В.В. Ресурсоемність і ресурсовіддача в агровиробництві. Ретроспекція і перспективи: монографія / В.В. Тарасова. – Житомир: ДАУ, 2010. – 332 с.

73. Телишевська Л. І. Маркетинговий потенціал у підвищенні прибутковості підприємства /Л. І. Телишевська, О. І. Комишан, С. С. Сергєєв // Механізм регулювання економіки. – 2012.– № 3 – С. 126 – 132.

74. Терещенко С. І. Ефективність використання ресурсного потенціалу за рахунок обґрунтування параметрів діяльності аграрного формування : [Електронний ресурс] / С. І. Терещенко // Глобальні та національні проблеми економіки. - 2014. - груд. (Вип. 2). — С. 725-729. - Режим доступу: <http://globalnational.in.ua/archive/2-2014/149.pdf>.)

75. Ульянченко О. В. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств та стратегічні аспекти її формування: монографія / О. В. Ульянченко, Л. А. Євчук, І. В. Гуторова. — Х., 2011. — 340 с.

76. Черевко Г.В. Економіка підприємств [Текст] : підручник / Ф. В. Горбонос, Г. В. Черевко, Н. Ф. Павленчик, А. О. Павленчик. - К. : Знання, 2015. – 463 с.

77. Чудовська В. А. Гармонізація формальних та неформальних інститутів органічного виробництва //Збалансоване природокористування. – 2012. – №. 2. – С. 93-98.

78. Шебанін В. С. Зміцнення та ефективне використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств / В. С. Шебанін, І. І. Червен, О. В. Шебаніна, М. І. Кареба : Монографія. – Миколаїв. – 2010. – 189 с.

79. Шебанін В.С. Зміцнення та ефективне використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств: монографія. – / В.С. Шебанін, І.І. Червен, О.В. Шебаніна, М.І. Кареба; За ред. чл.-кор. НААН України, проф. В.С. Шебаніна та д.е.н., проф. І.І. Червена – Миколаїв, МДАУ, 2010. – 205 с.

80. Школьний О.О. Організаційно-економічні механізми управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств / О.О. Школьний: Монографія. – Умань. Видавництво Уманського державного аграрного університету. – 2007. – 308 с. 66.

81. Язлюк, Б. О. Інноваційно-інвестиційні та прикладні соціально-економічні стратегії розвитку регіонів з інтенсивним використанням природних ресурсів / Б. О. Язлюк // Наука молода. Збірник наукових праць молодих вчених Тернопільського національного економічного університету. – 2015. – № 22. – С. 50-57.